Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FRED. NØRGAARD OG HANS JENSEN

VENSTRES HISTORIE I DANMARK

TIDEN 1837-1937

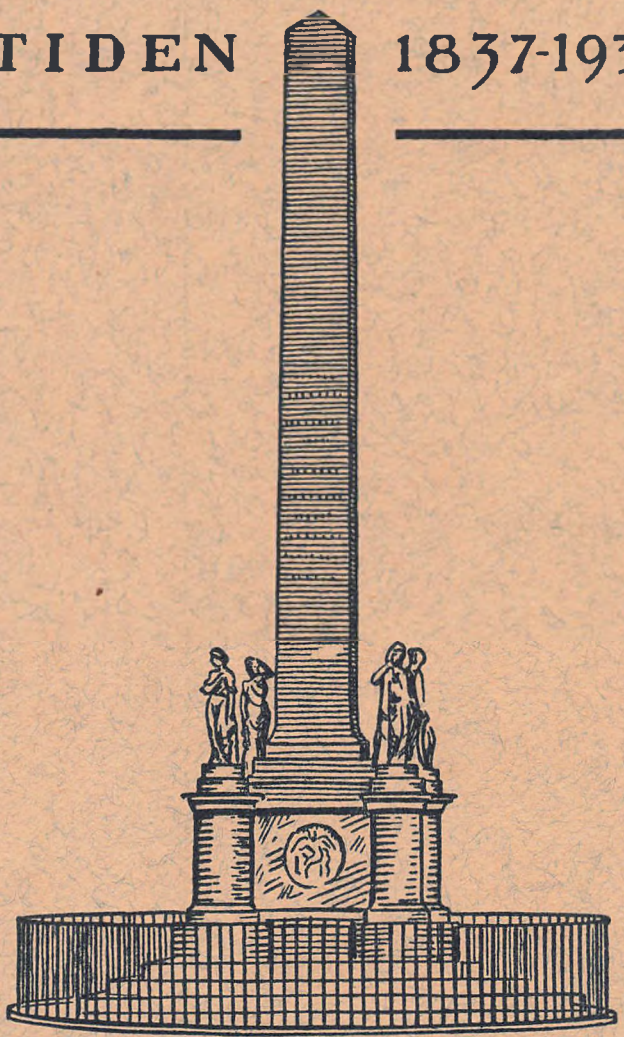

Hefte Nr. 9

KULTURHISTORISK FORLAG · ODENSE ·

»Ministeriets Historie er nem at lære, lige saa nem som Kong Olufs med Tilnavnet Hunger,« havde Hørup udtalt i Højby. »Hunger hed han og Hunger var der og mere er der ikke om ham. Saadan er der ogsaa kun en Ting om dette Ministerium at lære. Det lavede Provisoriet og Provisoriet vil bære dets Navn gennem Historien.«

Kort før Rigsdagen samledes havde Scavenius oprettet et Kirkeraad, bestaaende af de syv Bisper samt en teologisk og en juridisk Professor. Det skulde være en Forløber for den Kirkerigsdag, man saa ofte havde talt om. Det bandt baade den daværende og fremtidige Kultusministre til i Reglen at »indhente dette Raads Erklæring, forinden han indstiller til Kongen Lovforslag til Forelæggelse for Rigsdagen eller almindelige administrative Bestemmelser, vedrørende rent indre kirkelige Forhold, ligesom ogsaa forinden han selv tager Bestemmelse i saadanne Sager i de Tilfælde, hvor det er overladt til ham uden Indstilling til Kongen at tage endelig Beslutning.«

Venstre protesterede naturligvis mod dette Forsøg paa rent provisorisk at oprette et saadant Raad. Høgsbro og N. J. Larsen stillede i Folketinget en Dagsorden, hvori det udtaltes, at Oprettelsen af Kirkeraadet stred mod Grundloven. Under Debatten henviste Højre Venstre at gaa til Rigsretten. Dagsordenen vedtoges med 50 St. mod 16.

25. JUNI 1884

Den 25. Juni 1884 afholdtes ordinært Valg til Folketinget. Venstre havde rustet sig og arbejdet energisk Landet over. Grundlovsdagen sluttede Hørup sin Tale med følgende Ord: »Naar vi paa vor Frihedsdag bringer Fædrelandet vor Hyldest, saa bringer vi den som frie Mænd. Men en fri Mand elsker sit Fædreland, ikke med fede Ord og vaade Øjne, men ved at forstaa Folket og dets Krav og ved at stille al den Lidenskab, han ejer, til Fædrelandets Tjeneste, om det dog maatte lykkes at bringe det et Skridt frem. Naar vi har sunget i Dag, vil vi arbejde i Morgen. Disse fredelige Horn vil næppe have sluttet den sidste Fanfare, førend Signalet lyder, der kalder alle Mand til Værn om den dyreste af vore Rettigheder, den almindelige Valgret, den Ret, som vi værner, idet vi udøver den. Der vil vi mødes. Mit Leve for Fædrelandet skal være et Leve for, at den offentlige Mening maa hævde sin Myndighed med Lovens stille Magt, saa længe man bøjer sig for Loven, men med et ærekært Folks ubøjelige

Vilje, naar man, med List eller Vold, vil bryde Hegnet og nægte Folket dets retmæssige Krav paa Fremskridt og Udvikling. Staaende, som vi staar, ved Skellet mellem gamle Tider og nye, lad os ønske, at den nye Tid maa sone den gamles Synder og øge Landets borgerlige Hæder og Lykke. Saaledes raaber vi: Fædrelandet leve!«

Valgdagen kaldte Venstre til Værn for den almindelige Valgret. Og Venstre gik samlet til Valg. Kun i Odder blev der Splittelse. Dr. Gert Winther fik her Viggo Bjørnbak, en Søn af Lars Bjørnbak, til Modkandidat, og V. Bjørnbak slog Winther. I København og paa Frederiksberg opnaaedes en Overenskomst mellem de liberale Vælgerforeninger og Socialdemokratiets Ledere om i Fællesskab at gaa til Valg og fordele Kredsene imellem sig. For første Gang blev Socialdemokratiet nu repræsenteret i Folketinget, idet P. Holm og C. J. Hørdum valgtes i Hovedstaden. Der valgtes desuden tre Liberale: C. Hage, Nyholm og Herman Trier. Oppositionen tog saaledes Halvdelen af Kredsene, hvad der af Højre følte som et vældigt Tordenslag.

Valget blev et knusende Nederlag for Estrup. Højre svandt ind til 19 Mand, Oppositionen voksede til 83. Efter Valget opgjordes Bergs Gruppe til 46, den moderate til 23; fire Venstremænd stod endnu uden for Grupperne. Valgdeltagelsen steg ved dette Valg til 59 pCt. Den eneste Nyerobring, Højre gjorde, var Nakskovkredsen, og den tog Neergaard tilbage 1887. Dr. Pingel tog Aarhus med 500 Stemmers Overtal. Randers valgte den liberale Godsejer E. Bluhme. Holstein satte sit Stemmetal op fra 599 til 1057. Begejstringen over Valgresultatet var overvældende. »Det var som et 1848,« skrev senere en af de københavnske Liberale. Inden for Oppositionen var der en stor Sejrssikkerhed, Københavns Erobring var nærforestaaende, mente man.

Der sporedes en stærk Raadvildhed inden for Højres Rækker de første Uger efter Valget. Højrebladene begyndte at drøfte Spørgsmaalet om Ministeriets Afgang. Berg samlede de ledende Mænd, der nu stod ham nærmest: Bojsen, Holstein, N. J. Larsen og Harald Holm til en fortrolig Forhandling om, hvorledes man skulde stille sig, hvis der nu kom Opfordring til Venstre om at danne et nyt Ministerium. Berg mente, en saadan Opfordring vilde komme, men Deltagerne i Forhandlingerne forholdt sig dog skeptiske overfor Muligheden af en saadan Udvikling.

Det antoges almindeligt, at Ministeriet en kort Tid vaklede. Landstingets Højre drøftede Tanken om et Ministerskifte, men afviste den, hvorefter C. A.

Broberg gik ud af Partiet. Fra ministeriel Side hævdede man med Styrke og god Virkning, at Venstre indbyrdes var saa splidagtigt, at det ikke ret længe vilde kunne holde sammen, og navnlig fremhævede man, at Oppositionens Fremgang særlig skyldtes Socialdemokratiets stærke Vækst i Stemmetal.

Den kampglade Scavenius opmuntrede Estrup til at fortsætte Kampen, og saadan blev det. Som en yderligere Udæskning til Folketinget udnævntes Fæstningspolitikens ivrigste Talsmand J. Bahnson til Krigsminister. Man var aabenbart beredt til at tage de yderste Konsekvenser af den fortsatte Kamppolitik. Venstre var klar til at fortsætte Kampen, om fornødent med endnu skarpere Midler end tidligere. Ved en Fest paa Skydebanen kort før Jul 1883 havde Estrup i en bemærkelsesværdig Tale manet Højre til Sammenhold — inden det blev for silde. Det Sammenhold var vel ikke til Stede efter Valget, men Scavenius jog al Vankelmodighed bort.

Den 25. Juni bragte ikke alene den store Sejr for Venstre i Danmark. Samme Dag udnævntes det første norske Venstreministerium med Johan Sverdrup som Statsminister. I Norge var ført en lignende Forfatningskamp som i Danmark, og i det norske Venstres Sejr saa man i Danmark et Varsel om, hvad der snart vilde ske herhjemme. Da Sverdrup paa Gennemrejse til Udlandet kom til København, fik Berg udvirket, at det danske Venstre skulde fejre ham ved en storstilet Fest paa Skodsborg. Alle Venstres Rigsdagsmænd anmodedes telegrafisk om at give Møde. Venstre skulde desuden sende tre Delegerede fra hver Valgkreds. Omkostningerne dækkedes af »Demokratisk Fond«. Man lejede Damperen »Gefion«, der førte Deltagerne til Skodsborg. Der deltog ialt ca. 600, deriblandt 330 Delegerede fra 91 Valgkredse.

Berg holdt Hovedtalen for Hædersgæsten og bragte ham det danske Demokratis Hyldest. »Fremskridtspartiet i Danmark er som Violinen med 4 Strenge og mange Toner paa hver Streng,« udtalte han, »der er Toner fra den dybeste Bas til den fineste Kvint, men Grundtonen er den samme, det er politisk Selvstyreret og alment taget Fædrelandskærligheden. Her er alle Nuancer repræsenteret.« Den store Forsamling var mødt for at bevidne, at Skandinavismen har begyndt paa et andet Sæt i Norden. Neden fra og opad bygger man anderledes og varigere, end man fordum byggede ved Studenternes Puncheboller: Illusionernes Tid er bristet for det virkelige Livskrav. Norge er naaet saa vidt, at alle nu gaar frem under Opsangen: »Ja, vi elsker dette Landet!« »Hvilket Arbejde! Men Norge er naaet saa vidt, Frihedens Sol lyser op mod det yderste

Nord, ud til de yderste Punkter, ned i de skjulteste Bygder og ind i de snævreste Vige, men fremfor alt, den lyser op i Nordmændenes Sind, skaber viljestærke, frisindede Mænd, der gør deres Pligt og staar paa deres Ret, Mænd, der møder, naar Valgdagen kalder, for at vælge de rette Mænd og bygge et Værn for Friheden i Stortinget, der ikke taaler Frafald, Tvivl eller Uklarhed, men hævder Folkets Ret til Selvstyre og Udvikling. Der er bygget op Sten for Sten paa en fast og solid Grundvold, Bygningen staar rejst . . . , men for dette store Arbejde har vor højtærede Hædersgæst været Arkitekten. Selvstyrelsen vil det almene Vel og ikke sit eget . . . Selvstyrelsens Lov er den loyaleste Lov for Konge og Folk. Den er Samfundets Bevægkraft og Balance.« Berg sluttede sin Tale med et Ønske om, at »Sverdrup maa opleve, at alle Nordens Lande følger Norges Eksempel, saa at hvert af Landene vokser sig selv stærkt, saa kan de frit mødes i Fællesskab om saare meget i Haandens og Aandens Verden til Velsignelse for det enkelte Land og hele Norden.« Foruden Hædersgæsten talte ogsaa Holstein, der holdt en af sine elegante og formfuldendte Taler, saadan som kun denne Talens Mester formaaede.

Højrebladene rasede over Festen. Det var en uhørt Taktløshed af Sverdrup, der ellers under sit Ophold var Privatmand og ingen Besøg aflagde hos nogen af Regeringens Medlemmer, at lade sig fejre af Oppositionen. »Dagbladet« skrev, at Kongemagten i Norge faktisk havde kapituleret ved Dannelsen af Ministeriet Sverdrup, men noget saadant skulde ikke ske herhjemme.

Christiansborg Slots Brand.

Den 6. Oktober skulde Rigsdagen være traadt sammen, men det kom til at gaa anderledes. Der udbrød Ild paa Christiansborg Slot om Eftermiddagen den 3. Oktober, og før Midnat var Slottet en flammende Ruinhob.

Morgenen efter Branden bragte »Morgenbladet« en Artikel, hvori det hed, at der ingen lyse Minder var knyttet til dette Slot, der var ikke med dets Forsvinden sønderrevet noget Baand som det, hvor-

paa Frederik VIIs Kongeslot, Frederiksborg, var et Symbol. »Det synker ikke i Grus med berettiget Forventning om at blive rejst af Ærbødighed for, hvad det i vor Tid har været som Kongebolig og Rigsdagshus.« Og efter nogle Bemærkninger om Branden i 1794 tilføjede Bladet: »Paa denne Tomt rejses intet Christiansborg for tredje Gang.« Dagen efter bragte »Dagbladet« de to Udtalelser som hørende sammen, og det benyttede Lejligheden til at rette stærke Angreb paa Berg, der beskyldtes for at have skrevet Artiklen. Bladet havde aabenbart glemt, at det, efter at Frederiksborg Slot, Frederik VIIs kæreste Opholdssted, var brændt, havde skrevet, at »Eftertiden vilde udle og forbande os i vor Grav, om vi paany opførte dette Slot.« Højrebladene benyttede Lejligheden til at rase over Berg. Man fortalte, at han havde været alt for ivrig for at redde Formandslejlighedens Møbler. To Soldater skulde endda være omkommet under Arbejdet paa at bjerge disse Møbler. Der var ikke et sandt Ord i de ondsindede Rygter. Artiklen var skrevet af Redaktør N. J. Larsen, og han fortæller i sine Erindringer, at Berg paa det bestemteste protesterede mod Sætningen om, at der ikke skulde rejses et Christiansborg paa Tomten. Den 6. Oktober rykkede Berg ud med en Erklæring i »Morgenbladet«, hvori han redegør for sit Arbejde for Redning af det mest mulige. Han fik Folk til »at redde Bøger og Bohave fra Formandsboligen, Finansudvalget, de tilstødende Værelser og Salen. Man forlod først Arbejdet, da Ilden i lys Lue slog ned igennem Salens Gibsloft, efter at der var blæst Signal til at forlade Slottet. Endnu førte man nogle Stykker vigtigt Inventarium fra Trapperne og Vestibulen bort med sig.« De meningsløse Angreb paa Berg fortsattes dog længe. »Jeg er oprørt i mit Indre over den Skændighed,« skrev Termansen til Høgsbro, »hvormed Højres Blade har kastet sig over Berg.«

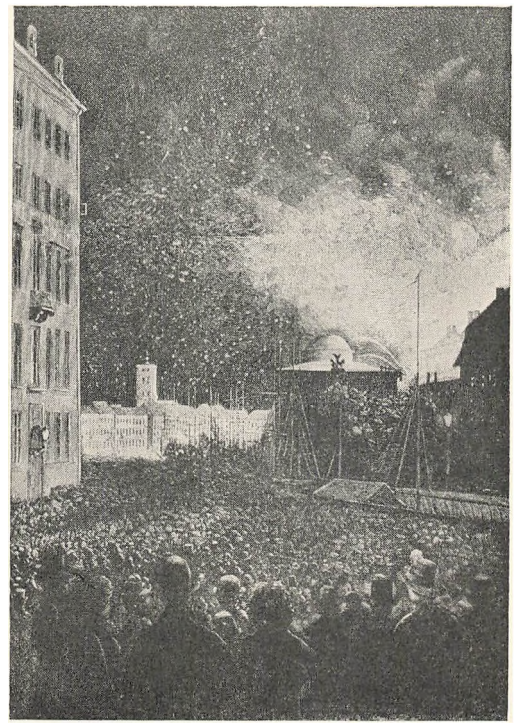

Christiansborg Slots Brand.

Det lykkedes Højrebladene ret godt at faa banket ind i Folks Sind, at det var Berg, der havde skrevet den famøse Sætning. Høgsbro noterer i sin Dagbog

den 21. September 1901, at Christian IX den Dag under en Audiens ytrede, at han ønskede Christiansborg genopført, men Berg havde jo skrevet, at det skulde ikke ske. Høgsbro oplyste naturligvis Kongen om, at det ikke var Berg, som havde skrevet de Ord.

Fra konservativ Side fremsattes straks Forslag om Indsamling til Slottets Genrejsning. Planen blev dog ikke realiseret. Venstres Stilling til dette Spørgsmaal gav Berg Udtryk for i Samlingen 1886—87: »Saa længe Grundloven ligger i Grus, er Tiden ikke belejlig til at træffe Foranstaltninger til Opførelse af en Kongeborg mere.«

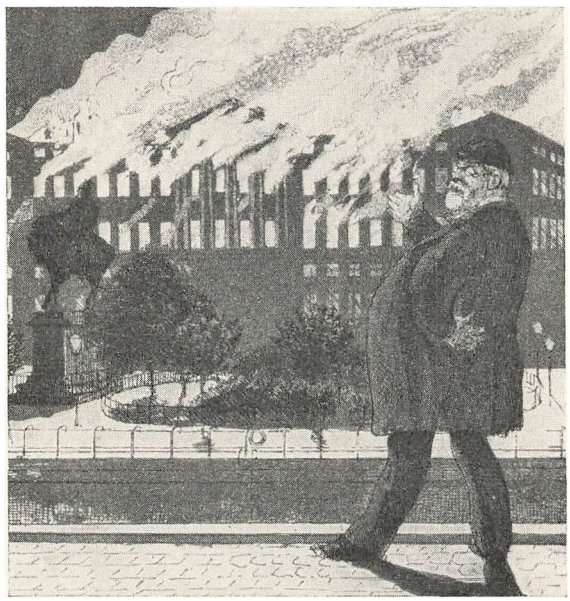

»Præterea Censeo. »Paa denne Tomt rejses intet Kristiansborg for tredie Gang!« — Karikatur i »Punch« 1884.

Den 6. Oktober aabnedes Rigsdagen i Universitetets Festsal. Møderne udsattes derefter, til der var skaffet et nyt Lokale i en Kasernebygning i Fredericiagade. I Trontalen hed det, at det nu gjaldt Forsvarssagens Løsning. Berg valgtes enstemmigt til Folketingets Formand. Fra Formandspladsen udtalte han, at Tinget vilde føle det som sin uafviselige Pligt at gøre sit bedste for, at den Landet ødelæggende konstitutionelle Strid mellem Ministeriet og Tingene kunde finde en Afslutning, der stemmer med Forfatningens Krav og Tingets Ære. Man kunde derefter komme til at fremme de saa længe forsømte Krav, som Landet med stigende Styrke kræver.

NY DELING AF VENSTRE
DET DANSKE VENSTRE OG »EUROPÆERNE«

Den 14. August 1884 havde Berg indbudt alle Venstres Folketingsmænd til et Møde. Han foreslog her, at Venstregrupperne nu efter Valget og opfordret af hele den øjeblikkelige politiske Situation skulde slutte sig sammen i et Parti. Hørup, Edv. Brandes og Jens Busk gik imod, og Forslaget forkastedes med nogle faa Stemmers Flertal. Der blev dog truffet Aftale om, at der ogsaa i

Fremtiden skulde være fælles Delegeretmøde, og at der i visse Tilfælde kunde holdes Fællesmøde af de to Grupper.

Der var dog Tegn til et Brud inden for Venstre. I September udsendtes tre Prøvenumre af »Politiken«, der skulde begynde at udkomme 1. Oktober under Redaktion af V. Hørup. Han vender sig dog her særlig mod de Nationalliberale. »Aa, Du nationalliberale Dannelse fra Halvfjerdserne!« udbrød han. »Du dumme, opblæste, blaserte, materialistiske, gamle Uldsæk! Husker Du endnu, hvor Du struttede af Stolthed over ikke at forstaa noget, tyk af Bevidstheden om at være en Sæk uden Mening, hoven af Foragt for dem, der tænkte og vilde noget. Du er bleven smækrere siden. Naar man sætter sig paa Dig, mærker man den haarde Bund, naar man sparker til Dig, falder Du sammen som en slatten Dyne. Hvor er nu dit runde elastiske Huld fra Halvfjerdserne, da Du bare rullede om paa den anden Side, lige glat og lige glad, lige selvtilfreds stoppet til Halsen med din Bedstemors uldent fedtede Idealer?

Hvor er I henne, I brave Kampfæller fra Halvfjerdserne? Stærke Ord, hærdede i Vrede, hastige Ord, stampende af Utaalmodighed! Hvor er I henne, alle I lystige Kampfæller fra Halvfjerdserne, koglende med Billeder og Spøg og Spot, æggende og lokkende?

Skrevne i Sandet, siger de, talte i den tomme Luft, værre endnu, talte ind i en Sæk af Uld.«

Men Tiden er nu en anden. Den har faaet en Mening. »Blandt alle forfløjne Indfald, saa vidt fløj ingen i Halvfjerdserne som til at tænke sig selve »Politiken« over Indgangsporten til Hovedstadens Færdselsveje. Det var som at lægge en Alfarvej og skrive paa Viserpælen: »Ingen Passage.« Det var som at byde Nybyggere til Gæst i et fremmed Land: »Her er alle Brønde forgiftede.« Og nu staar det der dog, vidnende tilbage over de svundne Aar, at de ikke er levede forgæves, pegende frem gennem kommende Aar mod den Rydningsgrund, som den næste Slægt skal høste. Nu staar det der dog, løftet som Kransen over et Selvejerhus, Kendingstegn for et Folk, der sætter Foden under eget Bord. Vaagn kun op og se Dig om: Lyset har skiftet og Skyggerne. Det er blevet højt op paa Dagen.«

Hørup havde valgt Bladets Navn, men ellers ikke bekymret sig synderligt om Enkelthederne. Det afgørende var for ham at faa et nyt Talerør, og det lykkedes til fulde. De daglige Forretninger interesserede ham ikke meget, og han stod i et fjærnt Forhold til de fleste af Medarbejderne. Bortset fra den

egentlige Politik var det andre Penne end Hørups, der prægede Bladet. »Organet for den højeste Oplysning« kaldte det sig i al Beskedenhed. Det blev i hvert Fald Organet for den moderne Retning inden for Aandsliv og Litteratur, hvor Edv. Brandes med haard Haand gav Tonen an. Hvad der ikke passede for hans Kogebog blev ganske simpelt gjort til Grin eller tiet ihjel.

Som politisk Redaktør dannede Hørup Skole. Han var den fremragende og enestaaende Journalist, der holdt sin Kunst og sit Fag højt i Ære. Han indførte en ny Stil, om hvilken Vilhelm Lassen sagde, at det gjaldt: Følge den ny Stil eller dø! Hørup vilde Folk læse. De gamle Højreblade gik bag ud af Dansen. Nu træffer man hans journalistiske Elever inden for alle Partier. Hans Artikler og Taler kan taale at læses endnu. Han skrev engang: »Vort Sprog har en stor Ordbog for alt det savlende, slæbende, valne, svedne og blegsottige. Ligesom vor Folkekarakter er fattig paa Vilje, saaledes har vort Sprog en spidsborgerlig Sky for det karakteristiske, personlige, afgørende. — — Naar Svig og Løgn hedder Taktik, naar Feighed og Forræderi hedder Maadehold — — naar et Folk aldrig har nogen Trang til at lette sit Hjerte for Ord som: I Øjenskalke, I Daarer og Blinde, I Slanger og Øgleunger — — naar det har glemt det gamle Testamente«. Hørups Ledere i Politiken var hverken valne eller blegsottige. Den politiske Artikel mestrede han som ingen anden. Paa det Omraade fik han efterhaanden Indflydelse paa hele Venstrepressen. Aandslivet og Litteraturen behandlede Medarbejderne derimod ud fra et meget ensidigt og snævert brandesiansk Synspunkt. Derved blev Bladet for mange et Forargelsens Tegn.

Berg blev ængstelig for Hørup og hans Medarbejderes Tone over for de gamle prøvede Livsværdier. Ved et stort Møde i Vemmelev sagde han fra. Højskoleforstander Jens Lund, Vejstrup, havde talt om de Lys, der sluktes, de Stormænd, der gik bort, og om de nye Lys, der tændtes rundt om i Hjemmene. Berg udtalte da: »Det er det gamle Venstre, der, naar det faar Magt dertil paa Forfatningens og Folkeejendommelighedens Grund, vil arbejde for alle gode Fremskridt, og som vil modsætte sig, at Hjemmenes Lys — som Jens Lund saa smukt skildrede — slukkes eller klamme Hænder borttager Hjærternes Varme.«

Højrebladene opfattede Talen som en Undsigelse til Hørup og talte om et aabent Brud mellem Berg og Hørup. I „Politiken" tog Hørup overlegent paa Sagen. Der var ikke Tale om nogen Omgruppering inden for Venstre.

Det kom alligevel til et Brud. I November foreslog Berg atter at danne et forenet Venstre, men »Folketingets Venstre«, Berg-Hørups Gruppe, forkastede atter Planen. Berg og 20 andre Medlemmer gik da ud af Partiet, og sammen med 23 Moderate og de tilbageværende fire Udtraadte dannede de »det danske Venstre«. Det var en stærk Gruppe, der med sine 48 Mand talte tæt op mod Halvdelen af Tingets Medlemmer. Hørups Gruppe, der nu kaldtes »det europæiske Venstre«, talte 25 Medlemmer.

Høgsbro havde allerede i 1880 i »Dansk Folketidende« skrevet en Artikel om »det europæiske og det danske Venstre«. Han paaviste, hvorledes Venstrebevægelsen i Danmark havde haft helt andre Forudsætninger og derfor i sit Væsen var forskellig fra den almindelige europæiske Liberalisme, der var udgaaet fra den franske Revolution. Udviklingen kom til at gaa i Spring, hvor den Retning kom til at raade. Georg Brandes priste den med Hegel, fordi Mennesket ved den for første Gang stillede sig paa den rene Tanke, »man kunde sige stillede sig paa Hovedet og søgte at omforme Virkeligheden efter sit Hoved.« Men netop deri ser Høgsbro dens Fejl. Den oversaa alt for ofte Betydningen af den historisk udformede Virkelighed og de dybe og dunkle Rørelser i Menneskets Hjerte, og den tog sine Standpunkter f. Eks. over for Ægteskabet »uden Hensyn til Hjertelivet og den historiske Udvikling.« Den var tilbøjelig til med et Slag at kaste alt det overbord, som »den rene Tanke« ikke kunde fatte. Den vilde bygge det nye Samfund op alene efter Fornuftens Fordringer. Den danske Venstrebevægelse var derimod ikke fremkommet ved politiske Teorier, men ved den Trang til Selvstændighed og Frihed, der i dette Aarhundrede har rørt sig hos den danske Bonde. Først var Bondevennerne fremtraadt, men »det kristelige og folkelige Liv, som navnlig ved Grundtvig var vakt mellem Bønderne, gav sig ogsaa snart et Vidnesbyrd ved Trang til større Frihed i Kirke og Skole, og dette bidrog efterhaanden til at give den danske Venstrebevægelse et ejendommeligt Præg. Højskolebevægelsen har vist, at Kristendommen for den danske Bondestand langt mere stod som en frigørende Magt end som et trykkende Aag.« Det er hans Haab, at Grundtvigs Tanke om »Skolen i Soer« engang maa komme, og at der derfra skal udgaa Mænd, som skal være fuldt saa godt rustede til at magte de politiske Opgaver, som de, der har faaet den højeste Uddannelse, Universitetet nu giver.

De almindelige europæiske Begreber slaar slet ikke til, naar det skal siges, hvad det betyder at høre til Venstre i Danmark, slutter Høgsbro: »Vi betragter

det ogsaa fremtidig som Nordens Opgave at vise Verden, at Kristendom og Folkefrihed godt kan gaa Haand i Haand.«

Denne Grundtanke ligger bag Dannelsen af »det danske Venstre«. Med Henblik paa den »europæiske« Fløj skrev Berg i Efteraaret 1884 en Artikel i »Morgenbladet«, hvori det hedder, at jo stærkere og mere sluttet et Parti er, desto større er dets Evne til at vise Fordragelighed og til at modtage og udnytte enhver ydre Indflydelse, som ikke er Partiets Grundkarakter imod, eller som er forenelig med dets nationale Vækst. Et saadant Parti har Styrke til at værge sig imod skadelig Indflydelse fra deres Side, hvis Formaal bestaar i at indføre en Kultur, der, hvad enten den kaldes høj eller lav, er fjendtlig imod det Folkeliv, hvori Partiet har sin Rod. Man maa værge sig mod Folk, »som ikke bryder sig om Politiken, med mindre den kan bruges som Emballage for denne fremmede Vare.« Det er det i Folkeejendommelighedens Grund rodfæstede Venstre, der behersker Folketinget og vil beherske det længe.

Frede Bojsen rykkede ogsaa frem med et Indlæg om »det danske Venstre« i »Morgenbladet«. Det er for ham først en geografisk Betegnelse. Det er det gamle hjemlige Venstre, der ingenlunde vil stænge sig ude fra fremmed Indflydelse og Paavirkning, men dog fortrinsvis vil bygge paa egen Grund, udvikle Fremtiden af de alt givne Forudsætninger og særlig støtte sit Haab til de for Danmark og de andre nordiske Lande øjensynlig ejendommelige Vilkaar. Det ejendommelige danske — eller nordiske — er for det første Landbefolkningens Forhold til Venstre. I de fleste Lande uden for Norden ser man Kirke og Reaktion forbundet, Venstre og Fritænkeri. Hos os maa man næsten sige, det omvendte er Tilfældet. »Ogsaa denne Ejendommelighed gælder det om at bevare, men da dette Ønske næppe i Teorien i alt Fald bestrides af mange, skal jeg ikke dvæle nærmere derved, da det saa let giver Anledning til Misforstaaelser.« Endelig nævner han Kravet om Decentralisation, kommunalt Selvstyre, personlig Frihed, hvormed vi vil bygge Friheden op fra neden af opad, som det ejendommelige for »det danske Venstre«. »Navnet vil da kun sige, at vi vil blive i det gamle Venstrespor.«

Omtrent samtidig med denne »danske« Bevægelse paa Rigsdagen skabtes i Litteraturen en Slags »dansk« Modbevægelse mod den europæiske Brandesianisme. Holger Drachmann og Karl Gjellerup vendte sig nu skarpt mod de Anskuelser, de hidtil havde forfægtet.

Meningen med »det danske Venstre« var ikke at danne et grundtvigsk Parti.

Men det var Høgsbro's Tanker fra 1880, der sejrede. Mærkeligt nok omtaler hverken Berg eller Bojsen Forsvarsspørgsmaalet, skønt der dog var en absolut Modsætning mellem Hørups: »Hvad skal det nytte?« og »det danske Venstre«s Føreres Tro paa en Folkevæbning og ærlig Vilje til at opbygge et Forsvar for vort Land. Paa det Tidspunkt, da Berg regnede med — og tilsyneladende maatte være berettiget dertil — snart at kunne skride til Dannelsen af et Venstreministerium, dannes »det danske Venstre« .som en Understregning af, at det samlende skulde være et fælles folkeligt Livssyn.

I Samlingen 1884—85 erstattede Venstre Begravelsesudvalget med »Ørkesløshedsdagsordenen«. Finansloven gik til 2. Behandling, efter at Holstein havde holdt en skarp Tale, som dog ikke kunde kalde Estrup eller nogen af Højres Rigsdagsmænd frem til Forsvar for den førte Politik. Frede Bojsen foreslog under Behandlingen af et Forslag til Lov om Vederlag for Kontorudgifter til Amtmandsembederne følgende Dagsorden: »Idet Folketinget efter Valget den 25. Juni med forøget Styrke maa fastholde, at en Forhandling om Reformer med dette Ministerium er ørkesløs, gaar det over til Dagsordenen.« Venstre vil nu ændre Taktik. Hidtil havde man sendt Regeringsforslagene i »Venteudvalg«, hvorfra de kunde vende tilbage til Forhandling, hvis Forholdene ændredes. Paa Valgdagen havde Vælgerne med Styrke sagt: »Befri os for dette Ministerium.« Venstre var nu ked af at tærske Langhalm i en Forhandling, om hvis Udbytte man intet som helst Haab nærede længere. Venstre tog dette Skridt, sagde Bojsen, for at den Tale, der klinger gennem Afstemningerne her, maa have Genlyd af den Harme, som i stærkere og stærkere Grad har grebet og endnu mere vil gribe Befolkningen derved, at den ser sin Ret tilsidesat og truet af et Mindretal, som klynger sig til Magten. Estrup erklærede, at Venstres Magtstræb vel nok vilde føre til store Indignationsraab Landet over, men det vilde ikke gøre ham nervøs. Dagsordenen vedtoges med 63 Stemmer mod 18.

Det var den konsekvente Visnepolitik, Venstre var slaaet ind paa. Der skete kun ganske enkelte Undtagelser fra den Politik. Højre rasede over denne Saboteren af Lovgivningsarbejdet. Paa Partiets Terminsmøde den 10. December 1884 lød stærke Opfordringer til Regeringen om en skarpere Kurs over for Venstre. Venstre strøg ligesom de foregaaende Aar en Række Bevillinger paa Finansloven, især militære, og gjorde den til en »barberet Pudel.« Stærke Røster hævede sig nu inden for Højre med Krav om at sætte haardt mod haardt. Man vilde nu i Gang med Fæstningsbyggeriet. En Række Artikler i »Berlingske Ti-

dende« under Mærket »Z« — Højesteretsadvokat Hindenburg — opfordrede kraftigt til at anvende provisoriske Finanslove. Visnepolitiken fremstillede han som et ret og slet Grundlovsbrud. Naar Folketinget nægter sin Bistand til en forsvarlig Lovgivning, er der for Regeringen ikke andet Middel end en provisorisk Finanslov. Det var tydeligt nok, at det bar mod en Konflikt. Endnu inden 3. Behandling af Finansloven indbragte Estrup et Forslag til midlertidig Finanslov af en helt ny Art med den Begrundelse, at Statsrevisionens Betænkning for 1881—82 viste, at der var Tvivl om Forstaaelsen af de hidtil anvendte Udtryk. Forslaget gav ikke alene Bemyndigelse til at opkræve Skat og afholde løbende Udgifter, men ogsaa til at afholde »de nødvendige Udgifter efter det Forslag til Finanslov for bemeldte Finansaar, der er fremlagt paa Rigsdagen med de Ændringer, der er vedtagne af begge Rigsdagens Afdelinger.« Ministeriet krævede saaledes Bemyndigelse til at afholde alle de Udgifter, det selv fandt nødvendige, og som ikke blev forkastede af begge Rigsdagens Ting. Det var den ensidige Landstingsparlamentarisme, der her proklameredes.

Forslaget var en Haan mod Folketinget. Monrad erklærede, at Forslaget havde gjort et pinligt Indtryk paa ham, som naar en havde sagt til ham: »Du skulde give din Fader en god Dragt Prygl« eller: »Du skulde spytte paa din Moder.« I sin djærve og manende Tale bebrejdede han Estrup, at han havde været for lidt til Stede ved Folketingets Forhandlinger. »Jeg har derfor nu tænkt: Hvoraf kan denne Ligegyldighed dog komme! Og saa har jeg set en provisorisk Tøjte kaste smidskende Øjne til Finansministeren, men jeg er overbevist om, at han er altfor trofast mod sin Ægtehustru i politisk Henseende, til at han skulde indlade sig med den provisoriske Tøjte. Og hvorfor skulde han ogsaa gøre det? Den provisoriske Lov giver i Virkeligheden en retskaffen Mand aldeles ingen Fordele. Ja, hvis det var en Kæltring, hvis Finansministeren aldeles oversaa, at den lovgivende Magt var hos Kongen og Folketinget i Forening, hvis han oversaa, at naar han giver en provisorisk Lov, giver han den som Rigsdagens Befuldmægtigede, og at han derfor som ærekær Mand ikke kan optage noget Forslag paa den, der er forkastet af et af Tingene, dersom han oversaa dette og mente, at der paa den provisoriske Finanslov kunde opføres alt dette, saa kunde jeg godt forstaa, at hun kunde have en vis Tiltrækningskraft, naar hun smidskede for Ministeren. Men derom kan der jo ikke være Tale; det er vi overbeviste om, at Finansministeren aldrig vil indlade sig paa, dertil kender vi jo hans Karakter for godt«. Ingen Bevilling, forkastet af et af Tingene, kan op-

tages paa en provisorisk Finanslov, hævdede han. Det var mere aabent, om Estrup havde stillet Forslag om Folketingets Afskaffelse.

Holstein erklærede, at Forslaget gik ud paa Indførelsen af et Ministervælde, paa Ophævelse af det Tokammersystem, vor Grundlov indeholder, og Ophævelse af al fornuftig Administration, Afskaffelse af Folketinget og af regelmæssige Finanslove. Det er et Vidnesbyrd om, at Regeringen vil ud i det tomme Rum. Hørup betragtede Forslaget som et Forslag til Afskaffelse af Finanslove her i Landet. Monrad udviklede »Nejteorien«: »Den højagtede Konsejlspræsident mener, at til en Rigsdagsbeslutning om et Afslag skal begge Tingene være enige. Nej, til et Afslag behøves kun et Ting, saa er det nok.«

Folketinget gav med 63 Stemmer Forslaget den Affattelse, man var vant til. Landstinget vedtog det i den af Estrup foreslaaede Form, men Broberg, Ussing og Krieger stemte sammen med Venstre mod denne. Dagen før var selve Finansloven gaaet til Landstinget. Mellem 2. og 3. Behandling var Bevillingerne forhøjet med 400,000 Kr. Et Par Dage efter stod den midlertidige Finanslov atter paa Folketingets Dagsorden. Højre foreslog nu, at de omstridte Ord skulde ændres til »foreløbig at afholde de til Fortsættelse af Statshusholdningens regelmæssige Gang nødvendige Udgifter.« Folketinget gav dog Forslaget den gamle Form, hvorpaa Landstinget forkastede det med 41 Stemmer mod 17. Broberg, Ussing og Krieger stemte atter sammen med Venstre.

Stillingen følte sig nu saa truende, at Folketinget i en Adresse vendte sig til Kongen:

»I et betydningsfuldt Øjeblik, paa et Vendepunkt af Folkets Liv og Deres Majestæts Regering, paa Skillevejen, hvor et Valg maa træffes, rette vi disse Ord til Kronens Bærer.

Det beror paa Deres Majestæts Beslutning, om vi nu skulle aabne et nyt Afsnit af den politiske Kamp, lidenskabeligere og farligere end noget, vi hidtil have kjendt, i hvilken Grundlovens Bud skulle vrides og forvanskes ved sofistiske Fortolkninger, for saa vidt man ikke drister sig til aabent at tilsidesætte dem, i hvilken den ene Yderlighed vil fremkalde den anden, og i hvilken vort lille Lands Kræfter ville blive opslidte i fortærende Broderkrig, eller om Historien fra dette Øjeblik, da Faren var størst, skal kunne regne en Periode af nyttigt og enigt Arbejde til Folkets og Fædrelandets Vel under Overholdelse i Aand og Sandhed af den Grundlov, i hvilken Deres Majestæt og vi ved vor aflagte Ed have anerkjendt det uantastelige Grundlag for det danske Folks politiske Fri-

hed. I dette Valg er det vort trøstige Haab, at Kongens Visdom vil mødes med Folkets Ønsker.«

Landstinget svarede med en Modadresse, hvori det fralagde sig alt Ansvar, hvis der ikke naaedes en Overenskomst. »Tiden er alvorlig. Vilde Drømme om en umulig jordisk Lyksalighed, fostrede i uklare Hjerner, udbredte ved megen letfærdig Skrift og Tale, gjære overalt i Samfundenes Skjød og true deres Bestaaen.« Man haaber paa, at Regeringen »vil med roligt Sind og fast Haand vide at opretholde den lovlige Orden og at nedslaa mulige Bestræbelser for at naa politiske Maal med lovstridige Midler.« I Kongens Svar paa Adresserne hed det: »Vi kunne ikke uden at opgive den Kongen tilkommende forfatningsmæssige Stilling lade Os sætte det Vilkaar for en Finanslovs Vedtagelse af Rigsdagen, at Vi skulle afskedige Vort Ministerium.«

Det lykkedes ikke at naa til en Overenskomst om Finansloven. Forslaget var kommen til Landstinget med et Overskud paa 9½ Mill. Kr. Landstinget satte imidlertid Bevillingerne op med det halve af denne Sum. Folketinget modsatte sig dette. Holstein udtalte, at hvis Provisoriet nu kom, vilde det »være fuldstændig klart for alle her i Landet, hvad jeg hidtil ikke har tilladt mig at paastaa, at den Politik, Regeringen har drevet fra Efteraaret til nu, har været en Politik, som kun kan betegnes med Ordene: fortsætlig forberedt Grundlovsbrud.« Monrad advarede i indtrængende Ord Regeringen. Det grundlovsstridige var paa en provisorisk Finanslov at tage Penge, som var nægtede af et af Tingene. »Nej'et har altid Ret.« Ministeriet burde ikke styrte Landet ud i den »Lovløshedens Afgrund«, som det aabenbart stilede efter.

Den 26. Marts, kun fem Dage før Finansaarets Udløb, gik Finansloven i Fællesudvalg. Ved den moderate Højremand Brobergs Hjælp valgtes Frede Bojsen til Formand for Udvalget. Uenigheden gjaldt nu 5 Mill. Landstinget slog ½ Mill. af, Folketinget bød 1½, saa der var kun Tingene 3 Mill. imellem. Man var nu naaet frem til den 30. Marts. Med 16 Stemmer mod 13 Højremænd vedtog Udvalget et Forslag fra Bojsen om at skrive til Estrup, at den Tid, der var tilbage, ikke slog til. Estrup holdt sig dog ganske passiv. Den 31. Marts om Morgenen indbragte Etatsraad Juel i Folketinget et Forslag til en midlertidig Finanslov i ny Affattelse. Den omstridte Sætning skulde lyde »de til Statsstyrelsens uforstyrrede Gang uomgængelig fornødne Udgifter.« Venstre førte Ordlyden tilbage til den hævdvundne Form og indskrænkede Lovens Gyldighed til 14 Dage. Om Eftermiddagen kom dette Forslag til Behandling i Landstinget.

Matzen, der vilde Konflikten, anbefalede Forkastelse, mens Krieger advarede derimod. Med 43 Stemmer mod 18 fulgte Tinget Matzen, men der var dog fire Højremænd, der stemte sammen med Venstre. Kl. 3¼ var dette Forligsforsøg bristet. Fællesudvalget samledes igen om Aftenen Kl. 8. Hage stillede et Mæglingsforslag, men det afvistes af Højre. Udvalget samledes igen ved Titiden. Højre stillede et Ultimatum: af de 5 Mill. krævedes de 3; da Venstre jo havde tilbudt 1½, gjaldt Striden altsaa kun ca. 1½ Mill. Der forlangtes Svar inden Midnat. Berg og Bojsen var stemt for at undgaa det afgørende Brud og ønskede at holde Liv i Forhandlingen ved Modforslag. Hørup og Holstein synes derimod at have været Modstandere af al videre Forhandling; det fik nu briste eller bære. Venstre vilde ihvert Fald ikke give flere Indrømmelser uden Partimøde, og det var der ikke Tid til. Højres Ultimatum betød en Haan mod Folketinget. Bojsen afskar dog ikke Mulighederne for Forhandling. Regeringen gjorde intet Forsøg paa at opnaa en Overenskomst den 1. April om Formiddagen, skønt man skulde mene, Ministeriet maatte gøre sit yderste for at naa til et Forlig. Og efter gammel Skik regnede man yderste Frist til 1. April Kl. 12 Middag. Formiddagen blev ikke benyttet. Ministeriet vilde aabenbart et Brud nu.

Estrup lod indkalde Møde til Hjemsendelse 1. April. I Folketinget anmeldte Venstres Fællesbestyrelse følgende Forslag til Beslutning:

»Til det danske Folk!

Folkethinget har, medens det endnu var Tid, henvendt sig til Kongen for at afværge det Brud, hvortil Forfatningslivet her i Landet ledes af en egenraadig Regjering.

Thingets Udtalelse til Kongen er tillige vor Redegørelse for Folket. Vi have nu kun at tilføje: Regjeringen har valgt Brudet. Endnu en Gang har man afvist den paany tilbudte Forhandling om en midlertidig Finanslov. Regjeringen afbryder Fællesudvalgets Arbejde og hjemsender Rigsdagen uden nogen lovlig Bevilling for det nye Aar. Hensigten hermed er klar. Idet Folkethinget nedlægger Indsigelse imod det længe forberedte, nu forestaaende Grundlovsbrud, opfordre vi Folket til at samles om sin grundlovhjemlede Ret under den Kamp, som alvorligere end nogensinde stiller uafviselige Krav til alle gode Kræfter i det danske Folk.«

Forslaget kunde ikke komme til Forhandling, men Tinget gav sin Tilslutning til Kende, ved at hele Oppositionen rejste sig op og besvarede et af Hol-

stein udbragt »Grundloven leve« med nifoldige Hurraraab. Estrup fik saa Ordet for at oplæse Hjemsendelsesbrevet, mens Venstre forlod Salen. Herfra gik Estrup til Landstinget. Kl. 11,53 var Rigsdagen hjemsendt. Samme Dag udstedtes den provisoriske Finanslov, der kun bestod af 2 Paragraffer. I § 1 hed det:

Regjeringen bemyndiges til at opkræve de bestaaende Skatter og Afgifter samt til foreløbig at afholde de til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse nødvendige Udgifter — deriblandt de Udgifter, som ere vedtagne af begge Rigsdagens Afdelinger ved Finantslovsforslagets sidste Behandling — dog saaledes, at de Hovedsummer og særskilte Poster, der ere opførte paa de af Regjeringen fremsatte Forslag til Finanslov for Finantsaaret fra 1ste April 1885 til 31te Marts 1886, ikke overskrides. § 2 siger kort og godt, at denne Lov træder i Kraft fra 1. April. »Hvorefter alle Vedkommende sig have at rette.«

KAMPPOLITIK

Der var en væsentlig Forskel paa den provisoriske Finanslov af 1877 og den af 1885. I 1877 havde man endnu respekteret Nejteorien, men nu var Ministeriet ikke begrænset til at afholde de Udgifter, der var vedtaget af begge Ting. Der optoges 2½ Mill. til ekstraordinære Forsvarsudgifter paa det Overslag, der fulgte den provisoriske Lov. I Ministeriets lange Indstilling til Kongen hed det, at den langvarige og opslidende politiske Strid og de hadefulde Angreb, Ministrene daglig var udsat for, nok kunde fremkalde dets Ønske om at gaa, men hvis Folketinget kunde sætte Ministeriets Afgang som Betingelse for at enes om Finansloven, da vilde Tinget blive Eneherre over denne. Hvis Danmark gøres til et Land, som beherskes af Folketinget, mens Kongemagten gøres til et Skue, og Landstingets Indflydelse indskrænkes til inden for visse Grænser at kunne forhindre enkelte efter dets Skøn skadelige Love, »er der betraadt en Vej, som let kan lede til Undergang.« Uro og Gæring i Landet vil blive en Følge af Provisoriet, og der kunde ventes en stærk Ophidselse i de lavere Samfundslag, »men dette, som man maa haabe, forbigaaende Onde vil dog, selv om alvorlige Foranstaltninger maa træffes imod det, være mindre end den varige Forvanskning af Forfatningen, som vilde blive en Følge af, at man maatte kjøbe Finansloven med Opgivelse af Kongens Ret til at vælge sine Ministre.« Og for en provisorisk Finanslov fandtes ikke anden lovlig Begrænsning af Udgifterne end Hensynet til Statens Tarv.

Ministeriet havde nu skaffet sig frie Hænder for den Forsvarspolitik, som det ansaa for nødvendig. I de 10 bevillingsfattige Aar, Estrup havde staaet for Styret, var der skabt et Overskud paa ca. 38 Mill. Kr. Reservebeholdning og Kassebeholdning beløb sig tilsammen til 76 Mill. Kr.

Den store Del af Befolkningen modtog Meddelelsen om Provisoriet med en smertelig Følelse af Uhygge. I »Tidens Strøm« skrev Højskoleforstander Falkenstjerne saaledes: »Grundlovens § 49 er ikke mere. Den er stille og blid afgaaet ved Døden den 1. April 1885, i sit 36te Aar efter længere Tids Svækkelse og Hensygnen. Den var det danske Folks Yndling, thi den var dets Værn mod Undertrykkelse, mod Misbrug af Regeringsmagten, mod skændig Bortødslen af dets Penge, mod eventyrlig Politik, mod Handel med Embeder og Hædersposter, mod Enkeltmands Luner, mod Aandstyranni — men den er ikke mere.« Han sætter sin Lid til de kommende Valg. »Som en Kvinde aldrig tilgiver den, der har krænket hendes Ære, saaledes glemmer det danske Folk ikke Skændselen af 1ste April 1885. Det vil bie paa den Dag, da Retten atter sejrer, da Straffen for deres (Ministrenes) Overgreb vil ramme dem, da de vil falde æreløse enten for den almindelige Ringeagt eller Latter. Den Dag vil komme. Den vil komme snarere, jo fastere, kraftigere, mandigere Folket tager Sagen op.«

Regeringen var forberedt paa Uroligheder. Alt holdtes parat til at slaa mulige Oprørsforsøg ned straks. Mange unge ventede Revolutionen. Ude i Befolkningen lød der nu og da Røster, der gik ud paa at sætte Magt mod Magt og ty til Haandgribeligheder og væbnet Modstand. Venstres Førere fraraadede dog enhver Art af Voldsomheder. Venstres Rigsdagsmænd vedtog paa et Møde den 1. April:

1) at den Regering, som havde brudt Grundloven, skulde aldrig faa Lovens Grund under Fødderne derved, at Folketinget vedtog en ordinær Finanslov til den.

2) I den nu forestaaende Kamp maa der ikke bruges voldsomme Midler, f. Eks. Riffelbevægelse, Skattenægtelse eller noget, der i mindste Maade pegede i Retning af væbnet Modstand, »Midler, som kan styrke vore Modstandere, men svækker os, duer ikke. Vi møder ikke vore Modstandere uden for Loven. Lad dem blive der. Vi holder os strengt inden for Loven, og dér har vi Midler nok til vor Raadighed, Midler, der sikkert vil føre til Sejr for os, dersom enhver vil gøre sin Pligt.«

3) I den forestaaende Sommer skal der med særlig Kraft lægges an paa at

organisere Venstre i alle Landets Valgkredse, og enhver Valgkreds skal sende Bidrag ind til den fælles Hovedkasse i København.

4) Der planlægges en Række af Møder over hele Landet saavidt muligt i hvert eneste Sogn.

Jens Busk skal have sagt paa Mødet: »A vil vove Trøjen, hvad vil I?« Berg svarede straks, at Kampen skulde føres paa Lovens Grund. Det danske Folks Lovlydighed sattes paa en haard Prøve. En brutal Magtpolitik var sat i Højsædet. Retten fejedes til Side. Regeringen lod haant om Lov og Ret. J. B. S. Estrups Navnetræk udlagde Befolkningen som: Jeg bliver, siger Estrup. Edv. Brandes spørger i sit Skrift »Fra 85 til 91« haanligt: »Hvorfor var Revolutionen saa helt umulig i 1885? Simpelthen fordi Gaardmandsstanden og de med den samhørende Vælgerklasser fra Boelsmænd til Landarbejdere ikke materielt led nogen Skade ved Forfatningens Sprængning. Der var ingen sulten Mave, der skreg højere, fordi § 25 anvendtes til en provisorisk Finanslov. Landbefolkningen følte sig hverken fattigere eller mere undertrykt i det daglige Liv end forhen — de store Gaardmænd sad endnu som smaa Kong Knud'er stolte og rolige paa deres Trone.« Forklaringen turde dog være en anden. Den Slags Voldsomheder ligger ikke for vor Folkekarakter. Venstre troede paa, at Retten vilde sejre. Det gjaldt blot om at holde ud og ikke lade sig blænde eller kujonere, saa vilde Dagen komme, da alle i vort Land vilde bøje sig for Grundlovens Bud. Men Provisoriet modtoges med baade Sorg og Forbitrelse.

Riffelforeninger dannedes nu efter norsk Forbillede. Med Begejstring sang man med Bjørnson:

Gamlingen paa Tinge
Skal faa stemme frit og kækt
Bag om Riffelringe
Af den unge Slægt.

Flere Venstreblade opfordrede kraftigt til Oprettelsen af saadanne Foreninger. Med det væbnede Folk som Ordenens og Lovens Beskytter i Ryggen vil vore Repræsentanter paa Tinge trygt og sikkert kunne føre Frihedens Sag igennem til Sejr, skrev et jydsk Blad. Riffelbevægelsen er baaret af Folkets ædleste og mandigste Følelser, skrev »Lolland-Falsters Folketidende«. Højskoleforstander Alfred Povlsen, Ryslinge, udtalte paa et Møde, at Riffelsagen var lys og god. Det var ikke Hensigten at gøre væbnet Modstand mod

Provisoriet. Det danske Folk er for besindigt og for veloplyst til at kunne bringes til at gøre Opstand i Anledning af dette Provisorium. »Riffelforeningernes Dannelse kunde staa som et Vidnesbyrd om Folkets Kærlighed til sin Frihed og sin Forfatning; thi Folket havde en bestemt Erkendelse af, at, idet det væbnede sig, gjorde det, hvad det i Øjeblikket kunde og burde gøre for at sikre Borgerfreden. Riffelforeningen betyder ikke noget oprørsk, men tværtimod Had til Oprørsaanden og Kærlighed til Fred i Landet.« Povlsen, der var Formand for Riffelforeningen i Svendborg Amt, fik af Ministeriet Valget mellem at holde sig fra Riffelforeningen eller miste Statsunderstøttelsen til sin Højskole. Da han ikke vilde bøje sig for dette Diktat, mistede Skolen Statsanerkendelsen.

Allerede den 5. Maj 1885 udstedte Regeringen en provisorisk Lov, der skulde hindre Misbrug af den uindskrænkede Adgang til at anskaffe Vaaben og øve sig i disses Brug, da det befrygtedes, at den offentlige Orden vilde forstyrres eller trues. Ved »Riffelprovisoriet« blev det forbudt at anskaffe eller uddele Rifler eller andre Krigsvaaben samt at indøve Brugen af slige Vaaben, med mindre Øvrigheden gav Tilladelse.

Jens Busk gav bekymrede Venstremænd det Raad: »I skal købe jer Bøsser!« Paa et Møde i Hammel sagde J. K. Lauridsen: »I skal ikke bryde jer om, at vi ikke kan faa Rifler, for der gror Hasselkæppe nok i Skoven.« Ved en Skyttefest i Hjørring gjorde et Hold Karle stormende Lykke, da det viste Øvelser i Stokkeslag. Enkelte dvælede i Tanken paa visse »frihedsfjendske Rygstykker, der kunde trænge til at faa Fortidens Støv udbanket,« bemærker »Vendsyssel Tidende«.

Venstres Førere tog Afstand fra Riffelbevægelsen, men Hørup udtalte dog i Havdrup: »Det er ikke Munderingen, der er Sagen, men Livet. Derfor priser jeg Riffelforeningerne, lige saa meget efter at de har stoppet Riflerne som før. Dels for Tanken, der ligger deri, og mest for Sindelaget . . . I Riffelforeningerne saa jeg den Tanke, at de skulde være en Forskole for Hæren, ikke en militaristisk Pogeskole i Geværgreb, men en borgerlig demokratisk Indøvelse i den Aand, der er Militarismens sande Undergang.«

I visse Egne af Landet var mange Venstremænd Skattenægtere. De holdt sig til Grundlovens Ord, at Skatterne ikke maatte opkræves, før Finansloven var vedtaget. I Kampen mod Ministeriet Ørsted havde man fra nationalliberal Side anvist Skattenægtelsen som den sidste og sikreste Udvej til at tvinge

Ministeriet bort. Professor Holck nævner i »Den danske Statsforfatningsret« seks Punkter som Garanti for Forfatningen, og han hævder, at Grundlovens Ord om, at Skatterne ikke maa opkræves, forinden Finansloven er vedtaget, berettiger til Skattenægtelse, naar denne Betingelse ikke er opfyldt. Mange Skattenægtere henholdt sig dertil. Følgen blev Udpantning og Bortsalg ved Auktioner; man prøvede at boykotte disse, men oftest uden Held. Sogneraad skrev til Amtsraadene med Spørgsmaal om, hvorvidt det var lovligt at modtage Skatterne; i Amtsraadene stredes Venstremænd og Højremænd om Svaret. Hjørring Amtsraad svarede, at det formente, der savnedes Lovhjemmel, hvorefter Skatterne kunde opkræves.

Højre rasede naturligvis. En Indsender i »Vendsyssel Tidende« klager over, at Præsten i Astrup har holdt et politisk Foredrag paa Prædikestolen ud fra Teksten om Skattens Mønt. Præsten talte om de urolige Hoveder af Skattenægtere. Ingen Politiker kunde være en alvorlig Kristen, da Politik blev Nr. 1 og Kristendom Nr. 2. Oppositionens Politik og Kristendom kunde ikke forliges, da ingen kunde elske Gud uden at elske Kongen. Den Mønt, Kongen havde givet os med sit Billede og Overskrift, havde han Ret til at fordre tilbage. Til Slutning skulde der ogsaa blive et Højre og Venstre, naar de stredes for den store Dommer. De paa Højres Side skulde være i Jesu Billede med Overskrift: Det er saare godt! Redaktionen bemærkede dertil, det ikke var heldigt »at røre Mathæus' og Matzens Evangelium sammen.«

Paa et Møde besvarede Berg en Forespørgsel om Skattenægtelse med Ordene: De skal passe paa Prioriteterne, mine Herrer! Det var en ikke ubetimelig Henstilling, da de Bønder, der havde Laan hos Godsejerne, ofte fik disse opsagt, hvis de nægtede at betale Skat. Skattenægtelsen var uorganiseret og maatte derfor løbe ud i Sandet, men den er et Vidnesbyrd om Venstres Harme mod det ulovlige Regimente.

Den 22. April 1885 udstedte Regeringen det berygtede »Mundkurvcirkulære«, hvori det hed, at det var kommet til Ministeriets Kundskab, at flere Lærere paa fremtrædende og overfor Regeringen upassende Maade havde deltaget i Dannelsen af Riffelforeninger. Deltagelse i dette Arbejde stempledes som en »mod Regeringen rettet agitatorisk Optræden, der ikke bør taales af nogen, der beklæder Embede eller Stilling i det offentlige Skolevæsens Tjeneste,« saa meget mindre som det »efter Skolelærernes Kald som Ungdommens Opdragere og Ledere er deres første Pligt at give Tonen an for Lydighed mod og

Agtelse for den lovlige Øvrighed og afholde sig fra Deltagelse i Bevægelser, der tilsigter at skabe Modstand mod Regeringen og lægge Hindringer i Vejen for dens Foranstaltninger.« Og der anslaas en Tone saa brøsig, som man knap havde kendt Mage til under Enevælden: »At offentlig mod Regeringen rettet ophidsende Agitation ikke kan forenes med en offentlig ansat Skolelærers Stilling og derfor for Fremtiden ikke vil blive taalt« eller »uudebliveligt vil have til Følge, at Ministeriet vil se sig i den Nødvendighed at entledige ham fra hans Embedsstilling.« Afskedigelser og Sagsanlæg fulgte hinanden.

En Del Præster tog ogsaa Del i Striden. I »Berlingske Tidende« paaberaabte Pastor Thomas Rørdam sig Paulus' Ord i Rom. 13,1 »Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanige, thi der er ikke Øvrighed uden af Gud. Men de Øvrigheder, som er, har Gud beskikket.« Pastor Henning Jensen svarede med en Artikel i »Politiken«, hvori det hed, at Øvrigheden er kun Øvrighed i Kraft af Loven. Overtræder den Loven, saa er den ikke mere Øvrighed, saa har den ikke mere Ret til at regere, selv om den har Magt til det. Scavenius, der havde Henning Jensen som Modkandidat, honorerede dette Indlæg med at afskedige Henning Jensen.

I »Dansk Kirketidende« skrev Pastor Fr. Jungersen mod Ministeriets Brug af provisoriske Love. »Al fri Forfatning i Verden hviler paa den Forudsætning, at Folket har en Ret til inden for visse Grænser at faa sin Villie, en Ret til, om saa skal være, at fare vild paa egen Haand for at gøre Erfaringer; thi det er bedre at fare vild under Brugen af sin Frihed end slet ikke faa Lov og Lejlighed til at bruge den.« Kultusminister Scavenius erindrede sig dette. Da Pastor C. J. Brandt døde, ønskede den største Del af Vartov Menighed Jungersen som hans Efterfølger. Scavenius tilbød da at udnævne enhver anden end netop Jungersen. J. H. Monrad kom saa til Vartov, og om Jungersen blev Københavns Valgmenighed dannet 1890.

Størst Opsigt vakte dog Morten Pontoppidans djærve Ord i »Tidens Strøm« for 5. Februar 1886. Artiklen havde Overskriften: »Et Kirkens Genmæle«, undertegnet af Morten Pontoppidan, Præst. Voldsomme faldt Ordene: »Jeg anklager Regeringen, navnlig dens — moralsk saa vel som juridisk — ansvarlige Chef, Konseilspræsident Estrup, for at have krænket Edens Hellighed, tilsidesat Guds Ære og forarget de smaa hele Landet over . . . Det er netop dette, der har gjort Forholdet saa over al Maade forargeligt, at Guds Navn og Ære bliver trykket ned i dette Væv af Juristeri. Et erklæret Edsbrud vilde ikke

indeholde nær saa meget Stof til Forargelse som denne stadige Hjælpen sig igennem med Kneb. Altid nye Kneb, nye Udflugter, ved enhver Situation.« Og han retter sluttelig en Appel til Folkekirken: »Er der en Folkekirke i Danmark med en levende Blodsdraabe i sig, og har denne en summus episcopus med udøvende Magt, da maa den nu gaa til ham og sige: Skaf denne Forargelse bort! Hjælp os nu først at faa reddet Guds Ære, da skal vi i hans Navn hjælpe med til at faa stiftet Fred mellem Landets Børn.«

Morten Pontoppidan var paa dette Tidspunkt Forstander for Højskolen i Hjørlunde, men havde tidligere været Præst. Estrup anlagde Injuriesag mod ham. Ved Underretten førte Svend Høgsbro hans Sag. Han dømtes til 4 Maaneders simpelt Fængsel. Overretten nedsatte Straffen til 3 Maaneder. Sagen førtes frem til Højesteret, hvor Morten Pontoppidan selv mødte i Kjole og Krave og gjorde kraftigt gældende, at han som Præst havde ikke blot Ret, men ogsaa Pligt til at sige Sandheden uden Persons Anseelse. Højesteret stadfæstede dog Overretsdommen. Højskolen i Hjørlunde maatte opgives den Vinter. Statsunderstøttelsen blev taget fra den, og 1891 maatte Pontoppidan sælge den og flytte til København. — Det kostede meget at gaa mod Estrup.

Folketingsmændene Chr. Ravn og Rasm. Claussen fik hver 3 Maaneders Fængsel for skarpe Udtalelser. Flere Majestætsfornærmelsessager rejstes. Den fra Løvel vakte størst Opmærksomhed. En ung Pige og en ung Karl var en Dag gaaet ind i Forsamlingshuset og bar en Buste af Christian IX ud i Køkkenet, hvor Pigen knuste dens Hoved med en Hammer. Den hovedløse Buste satte de paa Plads, paaklæbet en Seddel med Indskriften: »Ned med ham, vor Frihed leve,« men paa Frederik VII's Buste satte de en Seddel med Ordene: »Folkets Kærlighed min Styrke.« For denne formastelige Gerning idømtes Karlen 6 Maaneders Fængsel og Pigen 4. Da hun kom paa fri Fod, skænkede Egnens Befolkning hende et Guldur og betalte Sagens Omkostninger for hende.

Selv Børnene droges med ind i Brydningen mellem Venstre og Højre. I en Skole paa Horsensegnen fortalte Læreren en Dag i Bibelhistorien om Farisæerne og spurgte da, om der ikke ogsaa var Farisæere i vore Dage. »Jo,« udbrød den opvakte 13-Aars Pog Mikkel, »vi haar æ Højremænd!« Over alt i Landet sang man

Ned med Estrup, Scavenius og Ravn,
vi vil ingen revnet Grundlov ha'
i Folkets København.

Ved en Visitats i Aarhus holdt Biskop Clausen en politisk præget Prædiken. Og i Katekisationen sagde han, at ingen kunde blive salig, som tørstede efter Magt. Flere forlod Kirken, da Udlægningen ikke var til at misforstaa. Ved Bortkørslen fra Kirken modtog han fra en stor Del af Menigheden en Tak i Form af et kraftigt: »Ned med Estrup!« Men han sad rank i Vognen med en Mine, som var han Genstand for Hyldest.

Den haarde politiske Kamp gav sig ogsaa sine Steder Udslag i en økonomisk Krig. Kongens Fødselsdag den 8. April gav »Dagbladet« Anledning til at skrive, at Fødselsdagen i Aar vilde blive fejret i videre Kredse end tidligere, og der vilde lyde mangt et Takkeord, »fordi Kongen havde givet et nyt Vidnesbyrd om, at han vil værge den Forfatning, som han havde besvoret, imod de Angreb, der ere rettet paa den fra neden.« De Fester, der holdtes rundt om i Købstæderne, fik da ogsaa Karakteren af Takkedemonstrationer for Kongen og Ministeriet i Anledning af den nye Kurs. Noget saadant maatte irritere Venstre. Et sjællandsk Højreblad opfordrede Sparekasser, Godsbestyrelser o. lign. til ved en Masseopsigelse af Prioriteter hos Venstrebønder at bringe Ejendommene over paa andre Hænder end den nuværende, uduelige Bondestands, der vil tyrannisere alt, hvad der er oven for eller neden for den selv. Venstres Svar lod ikke vente længe paa sig. Ved et Møde i Fuglebjerg erklærede Dr. Pingel den økonomiske Krig i følgende poetiske Udtryk: »Ve dig Slagelse, som vover ved Pøbelagtigheder at jage Landboerne ud, naar de kommer for at holde Møde. Vogt dig Sorø ved den lille Sø; bær ikke Hovedet alt for højt I Næstveder! Det kunde være, at Eders Taarer kunde komme til at flyde i Susaaen!« I »Horsens Folkeblad« tog Redaktør Emil Bojsen Bladet fra Munden og skrev lige ud: »Kun ét Middel er krabat; kunde Venstre naa saa vidt, at ikke én eneste Venstremand i By eller paa Land købte en Kakkelovn, et Stykke Klæde, et Pund Tobak uden at have forvisset sig om, at saavel Fabrikanten som Udsælgeren var Venstremand, saa vilde Piben faa en anden Lyd.«

Lars Dinesen drog til Felts mod denne Henstilling om at blokere de Handlende. Jens Busk svarede ham, at Horsensegnen førte ikke Krig mod Højremændene, man hjalp bare sine Venner, og det var man nødt til, da Højre skyede som Pesten at handle med Venstre. Da nogle Højremænd generede en af Venstres Talere ved en Sommerfest i Frederikshavn 1886, udtalte Proprietær Tutein, at Frederikshavns Indbyggere i høj Grad havde vist sig ugæstfri mod Egnens Venstrebefolkning, hvem de nok vil tillade at lægge Pengene

i Købmændenes eller Gæstgivernes Skuffer, men ikke at holde et frisindet Møde paa Byens Grund. Det maa blive de Godtfolks egen Sag. Hvis den paa forskellig Maade udviste Uvilje skulde antyde, at man her ønskede at være fri for Venstremænds Besøg og at bo for sig selv, saa kunde man vel ogsaa undvære Frederikshavn. En Tid efter udsendte den liberale Forening en fortrolig Skrivelse til Meningsfæller, hvori der bragtes en Fortegnelse over Medlemmer af de liberale og demokratiske Foreninger i Byerne. Listen gav ikke Anvisning paa økonomisk Krig, den var kun bestemt for rolige og solide Venstremænd, der ønskede at kende deres politiske Venner.

Paa Randersegnen vedtoges paa et Møde en Resolution, der indlededes saaledes: »Ingen oprigtig og rettænkende Mand kan eller bør indlade sig i Handelsforbindelse med Provisoristerne, da Forsamlingen anser disse, ikke alene som politiske Modstandere, men ligefrem som Fjender, der arbejder for at kue og undertrykke det store og brede Lag af Folket, og vel særlig Bondestanden.«

Denne økonomiske Krig blev dog aldrig fra nogen af Siderne organiseret for Dele af Landet eller hele Landet, men paa sine Steder fik den dog et ikke ubetydeligt Omfang. Langt mere varige var dog de Virkninger, den politiske Kamp affødte i Retning af at gøre Venstrebefolkningen ivrig for at oprette deres egne Sparekasser, at sætte deres egne Mænd ind i de kommunale Raad og at tage Ledelsen i Kreditforeninger, Landboforeninger og lignende Sammenslutninger, som indtil Midten af Firserne ganske overvejende havde været styret af Godsejere, Proprietærer eller andre af konservativ Farve. I nøje Forbindelse med disse Bevægelser stod ogsaa Brugsforeningernes stærke Vækst og Oprettelsen af andre Andelsforeninger. Det økonomiske Frigørelsesarbejde, som i Bondevennernes Dage var paabegyndt gennem Oprettelsen af Brandforsikringsforeninger og Sparekasser, skyder saaledes nu en Række Skud.

Andelsbevægelsen samler Landbodemokratiet ikke til et politisk Arbejde, men i et socialt Samarbejde til fælles Gavn. Tiderne var vanskelige for Landbruget, der hidtil i væsentlig Grad havde bygget paa Kornsalg. Et stærkt Prisfald paa Korn tvang den danske Landmand til at lægge Produktionen om til Frembringelse af Flæsk, Kød, Smør og Æg. Andelsbevægelsen blev her den store Løftestang. Endnu i 1882 var Aarets Gennemsnitspris for Herregaardssmør 116½ Kr. pr. 100 Pund, for Bøndersmør kun 88⅕ Kr. Da satte Andelsbevægelsen ind. I Hjedding ved Varde oprettedes i 1882 Landets første

Andelsmejeri, alt i 1866 var den første Brugsforening dannet i Thisted, i 1887 oprettedes Horsens Andelssvineslagteri med Grundlovsværneforeningens tidligere Leder, Seminarieforstander P. Bojsen, Gedved, som Formand. Netop i Provisorieaarene bliver der Fart i Oprettelsen af mangfoldige Andelsforetagender. Det skete paa politisk neutral Grund, men det kan ikke nægtes, at det storstilede Arbejde paa at gennemføre et virkeligt Selvstyre, hvorved Bondestanden tog Ledelsen af sine kommunale og økonomiske Anliggender i egen Haand, skete under politisk Stimulans. Man vilde ikke længere være afhængig af Herremænd og Forretningsfolk. Gaardmænd og Husmænd skulde vide at ordne deres egne Sager selv, i Samdrægtighed og paa den lige Rets Grund. Fra første Færd fik Andelsbevægelsen et demokratisk Stempel. Den fattige Husmand med den ene Ko fik paa Generalforsamlingen akkurat samme Ret som Storbonden. Med forbavsende Hast bredte Bevægelsen sig. »Der har rejst sig en Bølge ved Vesterhavet, og den vil ikke standse, men vil overskylle det ganske Land,« sagde en af Bevægelsens nidkæreste Forkæmpere. Og det slog til; mens der i 1885 var 84 Andelsmejerier, var dette Tal i 1890 vokset til 679. Brugsforeningerne udgjorde i Firserne ca. 400. Den storpolitiske Kamp styrkede sikkert Andelsbevægelsen. Venstre kunde nok styre sine egne Sager, sagde Jens Busk, og saa kunde Proprietærer og Købstadsfolk, der havde Raad til »at køre i de fine Ekvipager,« sørge for deres. Medens Estrups Styre lod haant om Folkestyret, gennemførte den danske Bondestand det fulde Selvstyre i de store og omfattende økonomiske Sammenslutninger, og gennem Arbejdet her skoledes mange til at gaa ind i et politisk Arbejde for paa Tinge at kæmpe for Venstres Sag.

HOLSTEBROMØDET

Rundt omkring i Landet holdtes store Protestmøder, prægede af stærk Bevægelse og dyb Alvor. Chr. Hage udtalte i København: »Enhver, der ikke vil gaa med i Lovbrydernes Tog, maa staa ubrødelig, urokkelig sammen med Oppositionen.« Grev Holstein sagde, at der blev ikke Tale om Forlig med dem, der havde brudt Loven. Hørup tilføjede: »Naar det har staaet paa i nogle Aar, saa kommer Mæglerne, alle de Røster, der hvisker om, at noget er bedre end intet, at man faar nøjes med det, man kan faa. Saa er Faren der! Saa kommer Prøvens Stund, saa kommer Aanden fra 1866 over os. Jeg siger

Dem: Var Dem for Aanden af 1866. Var Dem for den elendige, forbandede Eftergivenhedens Aand, der atter vil bære Tilbagegangens Vanære over Folket.«

Ved enkelte Lejligheder, hvor der deltog baade Venstremænd og Regeringstilhængere, kom det ligefrem til Haandgemæng. Mest omtalt blev »Ballerup-Slaget,« hvor Pingel og Neergaard tog en Dyst med Professor Matzen; Mødet udartede til et Spektakelmøde, hvor der vankede adskillige brodne Pander.

C. Berg trak Hovedlæsset og talte ved en lang Række Møder, men der blev nu ogsaa Brug for Partiets unge Mænd, saaledes N. Neergaard og J. K. Lauridsen. Den sidstnævnte kaldtes populært »Je Kaa« og var et Fattigmandsbarn fra Lind ved Herning. Trods Fattigdom og Sygdom gennemførte han det juridiske Studium og tog 1884 juridisk Eksamen med en ualmindelig stor Karakter. Han sluttede straks op i Venstres Rækker. Hans store Veltalenhed, barokke Lune og noget grovkornede Slagfærdighed i Forbindelse med hans store juridiske Viden gjorde ham særlig skikket til at tage Del i politisk Arbejde i de Aar, da Ministeriets Fortolkninger af Grundloven nok kunde give en Jurist let Spil i Kampen mod Grundlovsbryderne. Fra 1887 til 1895 repræsenterede han Ringstedkredsen. Hans dristige Billedtale vakte stort Bifald ved Møderne. Paa Talerstolen var han ret i sit Element, og Fraaden kunde undertiden staa ham ud af Munden af Ophidselse. En Mand, der besøgte ham, undrede sig over den Maade, hvorpaa Billederne i hans Stue var hængt op og spurgte, hvilket Princip Billederne var hængt op efter. »Je Kaa« svarede: »Efter de for Haanden værende Søms Princip!«

Hørup maatte ogsaa ofte i Ilden. I Havdrup sagde han den 18. Maj 1885: »Stol ikke paa Folketinget, for Folketinget kan ingen Ting. Stol ikke paa de parlamentariske Midler, for der er ingen. Stol paa Dem selv.« »Har De lagt Mærke til,« udtalte han videre, »hvilken sløj Moral der tit er i vore Ordsprog. Mange Ord er rene Kæltringord. Saadan et Kæltringord er det, at man aldrig skal sige aldrig. Det betyder, at en Mands Ord kun gælder, til Vinden vender . . . Spørgsmaalet er, om Ministeriet skal maale Pengene ud eller Folketinget. I Aar er det Ministeriet, der har maalt . . . Nu er Spørgsmaalet, vil I gøre dette lovligt? Her i Landet bliver der sagt mange Ord i en enkelt Sommer, men der er sjælden mere end et, der gælder. Det Ord, der gælder i Sommer, synes mig at være det Ord *aldrig*: Dette skal aldrig blive Lov i Danmark. . . . Ved aldrig mener jeg ikke til Mikkelsdag eller til næste Fastelavn, eller saa og saa mange

Aar, jeg mener aldrig. . . Det maa staa urokkelig fast, at Folketinget aldrig gør dette lovligt.«

Berg drog ud paa et helt Danmarkstogt med N. J. Larsen og Harald Holm i Følge. Han talte ved ikke mindre end 56 Møder i Sommerens Løb. Tusinder af begejstrede Venstremænd hilste ham med jublende Bifald. Magtfuldt og myndigt faldt hans Ord. »Tiderne er onde«, sagde han i Kolding, »Grundloven er brudt, Folket haanet, og Folkets dyrebareste Rettigheder tilsidesatte. Pressen forfølges, Forsamlingsfriheden sættes under Polititilsyn, Spioneri og Angiveri dukker frem i alle Forhold. Det ser ud, som om alle onde Aander var slupne løs, og Reaktionens Lejesvende hilser med djævelsk Begejstring en Tilstand, som enhver Fædrelandsven ser paa med en Harme saa dyb og alvorlig, at Sproget fattes Ord til at udtrykke den med«. »Brug Tiden til at rejse en krigerisk Aand i vort Folk, som kan være til Fædrelandets Gavn langt ud over Provisoriet«. Maalet er »et Folk i Vaaben, og held os, om det samtidig er et Folk med Danevirke i Brystet«.

Saa fulgte den 16. Juni det berømte Møde i Holstebro. Berg, N. J. Larsen, Harald Holm og Hansen-Siir skulde tale. Der var rejst en stor Tribune til Talerne og Bestyrelsesmedlemmerne. Politimesteren mødte efter en almindelig ministeriel Ordre om at følge Møderne. Da han tog Plads paa Tribunen, nægtede Berg at tale. Bestyrelsen bad alle uvedkommende forlade Tribunen. Politimesteren blev imidlertid siddende. Der hengik en halv Time med Forhandlinger, Forsamlingen begyndte at blive utaalmodig over den lange Ventetid. Berg rejste sig da, tog sit Rejsetæppe og Paraplyen, bød Farvel til Bestyrelsen, idet han sagde: »Naa, hvad bliver det til?« Redaktør Thomas Nielsen og Gaardejer P. Noes tog nu læmpeligt i hver sin Arm af Politimesteren for at fjerne ham fra Tribunen. Politimesteren gjorde kun saa megen Modstand, som han ansaa nødvendig for at konstatere, at han ikke gik frivillig. Berg holdt saa sin Tale, der modtoges med mægtigt Bifald.

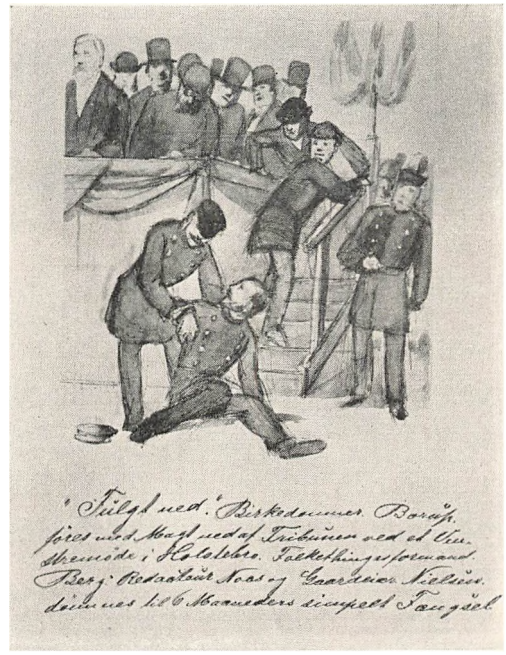

»Fulgt ned«. Birkedommer Borup føres med Magt ned af Tribunen af Noes og Nielsen paa Mødet i Holstebro. Tegning fra »Klovnen« 1885.

Mødet fik et retsligt Efterspil. Der anlagdes Sag baade mod Th. Nielsen, Noes og Berg. Dommen faldt den 30. September og lød paa 6 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost for hver af de tre tiltalte. Dommen vakte stor Forbitrelse i alle demokratiske Kredse. Navnlig var der en berettiget Harme over den meningsløse og taabelige Dom over Berg. Dommen opfattedes da ogsaa som et grelt Udslag af den Lovløshedens Aand, der var raadende.

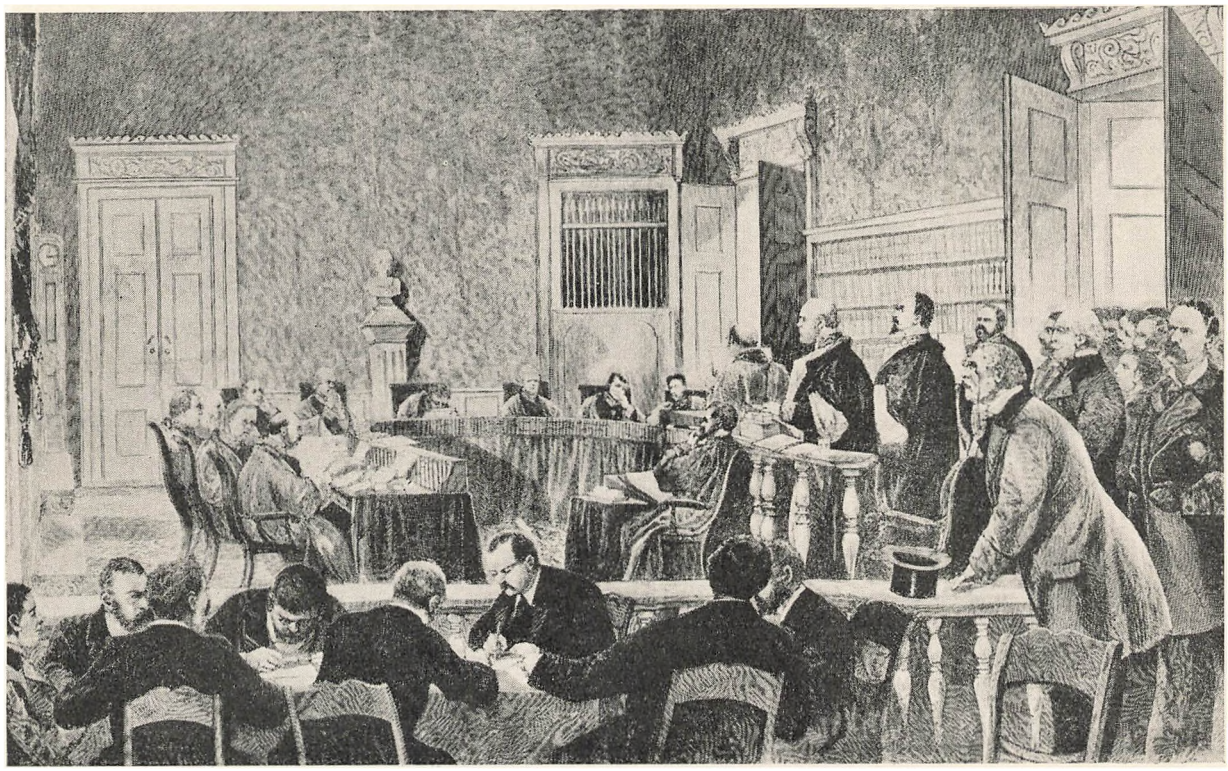

Holstebrosagen for Højesteret

Mens Sagen behandledes ved Domstolen, fortsatte Berg sin Møderejse. Skarpe og dristige kunde hans Ord falde, men han manede stadig til at føre Kampen paa Lovens Grund. »Slutter Kreds og staar fast«, tilraabte han Venstres Vælgere. Estrups Regering var den sletteste, siden den kullede Greve rumsterede blandt os. Undertiden lød Raabene: »Ned med Estrup!« saa vedholdende, at Berg maatte bede Forsamlingen lade ham blive, til Foredraget var holdt.

Den 2. Oktober rejste Berg til København. Der gik Rygter om, at han vilde blive arresteret under Hjemrejsen. Da man ikke stolede paa Telegrafen, blev det aftalt, at der skulde afsendes et saalydende Telegram: »Varepartiet

er afsendt«, hvis han kom med Toget til København. I København blev han modtaget af ca. 25,000 Mennesker. Under vedholdende Hurraraab fulgte de Berg til hans Bopæl. »Kongen af Bogø« kaldte Modstanderne ham spottende, men paa Rejsen gennem Jylland til Hovedstaden var han blevet hyldet som en ukronet Konge. Den 9. Oktober fejredes de tre »Forbrydere« ved en Fest i Studentersamfundet. Professor Harald Høffding talte for Th. Nielsen og Noes som »Repræsentanter for Handlekraften«, mens Professor Kr. Erslev bragte dem en Hilsen fra Universitetet. Det gik dog ikke ubemærket hen, idet Scavenius tildelte dem en Irettesættelse.

I Vinteren 1882—83 havde Højre organiseret en Indsamling af Penge til politiske Formaal. Venstre beslutter i 1883 at gøre noget lignende. I Sommerens Løb dannedes efter Opfordring af Venstregruppernes Fællesbestyrelse »demokratiske Foreninger« rundt i Kredsene. I September 1883 udsendtes Opfordring til Dannelse af demokratiske Foreninger i hvert Sogn og om Bidrag til et demokratisk Fond. Det hedder i den fortrolige Opfordring: »Allerede nu tillader vi os at henlede Deres Opmærksomhed paa Vigtigheden af, at Venstre saa vidt muligt sikrer sig gode Valg til Landboforeninger, Skytteforeninger, Vaabenbrødre- og Forsvarsbroderselskaber, Kredit- og Assuranceforeninger m. fl., hvilke Virksomheder nu saa godt som udelukkende ledes af vore Modstandere, ofte med stærk politisk Tendens«.

Der kom dog ikke særlig Fart i Dannelsen af Organisationer, men efter den provisoriske Finanslovs Udstedelse udsender Fællesbestyrelsen den 2. Maj 1885 en fornyet Opfordring om nye Bidrag: »Vi ønske opstillet som Regel, at man for 1885 vil bidrage 1 Kr. pr. Td. Hartkorn, og Ikke-Hartkornsbesidderen efter deres Stilling og Evne i Forhold hertil«. Denne frivillige Selvbeskatning skulde vare Provisorietiden ud.

Der blev god Brug for de indsamlede Penge til »demokratisk Fond«. Mange Højskoler fratoges Statsunderstøttelsen, fordi Forstanderne udtalte sig i Tilslutning til Venstre. Saadanne Skoler støttedes af Fondet. Matzen udtalte paa et Møde i Thisted Sommeren 1885: »Til Landboerne siger jeg: Vogt eder for Højskolerne, de fordærver Ungdommen, den kommer kun hjem med nymodens Ideer, saa I maa sige: Gud fri os for dem, vi sendte dem raske og frejdige bort, men nu kommer de hjem og tror, at de skal have Verden omkalfatret med det samme, at de alle skal være med til at løse de store Problemer. Nej, sørg for at holde paa de tre Grundpiller for Tilværelsen: Troen paa Gud,

Ærbødighed for Kongen og Kærlighed til Fædrelandet!« Det var Tonen fra den Side. Scavenius hævdede, at vel maatte en Højskoleforstander rejse rundt og tale Venstrepolitik, men naar han nægter at betale Skat eller gaar i en Riffelforening, er det Regeringens ubetingede Pligt at fratage Skolen Statsanerkendelsen, hvorved ikke bare det direkte Tilskud faldt bort, men ogsaa Retten til at modtage amtsunderstøttede Elever. Over for saadanne Skoler, der var udsat for politisk Forfølgelse, traadte »demokratisk Fond« til.

Rigsdagssamlingen 1885—86 blev et vedholdende Opgør om Provisoriet. Der havde været Tale om, at Venstres Rigsdagsmænd skulde nægte at møde, men det blev dog hurtigt opgivet som uklog Taktik. Højre haanede Venstres Rigsdagsmænd, der uden Bekymring hævede Diæter efter en Finanslov, som var grundlovsstridig. Der var inden for Venstre megen Bitterhed over, at den politiske Strid ikke udløstes i Dannelsen af et Venstreministerium. Berg mente, Hørups Fløj havde hindret dette. Hvis Venstre enigt havde staaet sammen i de skæbnesvangre Foraarsdage omkring 1. April, vilde et Venstreministeriums Dannelse ikke kunne hindres, mente han. Paa Sommerens mange Møder gav Vælgerne kraftig Tilslutning til Kravet. Paa et kirkeligt Møde i Holstebro om Efteraaret drøftedes Tanken om, at alle Danmarks frisindede Præster med D. G. Monrad i Spidsen skulde gaa til Kongen og bede om et nyt Ministerium, og hvis Kongen saa nægtede det, skulde Præsterne lægge deres Kaldsbreve for hans Fødder. Der blev dog ikke gjort noget for at realisere Planen.

Rigsdagen aabnedes den 5. Oktober. Oppositionen deltog ikke i Gudstjenesten, da den under de daværende Forhold var imod denne Højtidelighed. Berg valgtes til Folketingets Formand og udtalte fra Formandspladsen: »I fuld Fortrøstning til, at Folketinget vil opfylde de Forventninger, Landet nærer til det, overtager jeg med Tak for den fornyede Tillid det mig overdragne Hverv«. Inden for Venstre var der Uenighed om den politiske Taktik. Estrup forelagde ved Samlingens Begyndelse hverken Finans- eller Riffelprovisoriet, og Spørgsmaalet var da, om man skulde indbringe dem ad privat Vej og forkaste dem eller afvente Ministeriets Forelæggelse af dem. Endvidere om man skulde nægte at forhandle om det følgende Aars Finanslov eller straks forkaste den. Hørup og Holstein foreslog Forhandling; ved at nægte Finansloven Overgang til 2. Behandling kunde man give Estrup Anledning til at begrænse Rigsdagssamlingen til det grundlovsmæssige Minimum af to Maaneder. Rigsdagens Nærværelse til 1. April gav dog Mulighed for en stærk Kritik. Dette Standpunkt

mødte absolut Modstand hos Flertallet. Berg fik sat igennem, at Provisorierne skulde indbringes af Alberti og straks stemmes ned og Finanslovsforslaget 1886—87 nægtes Overgang til 2. Behandling.

Den 8. Oktober indbragte Alberti baade den provisoriske Finanslov og Riffelloven. Estrup erklærede straks, at en provisorisk Lov kun kunde forelægges af Regeringen, og at der med Hensyn til Tidspunktet ikke var anden Begrænsning, end at det skulde ske i den følgende Rigsdag. Ministeriet nægtede derfor at deltage yderligere i en Forhandling, som efter dens Opfattelse savnede retsligt Grundlag. Berg stemplede som Formand disse Udtalelser som indeholdende »et Angreb paa Folketingets grundlovsmæssige Ret«, »et Udtryk for Magtfølelse — det vedkommer ikke Retsspørgsmaalet«. Begge de provisoriske Love forkastedes, men uden Virkning. Ministeriet havde ganske glemt Professor Matzens klare Ord i »Statsforfatningsret«, hvor det hedder, at en provisorisk Lov kan »sættes ud af Kraft« »ved en Beslutning af en enkelt Lovgivningsfaktor, dels Rigsdagens enkelte Ting, dels Kongen«. Ministeriet havde indrettet en Slags Statsret »for Tilfældet«, sagde Bojsen. Kun den Del eller de Dele af Grundloven skulde gælde, som ikke kom i Vejen for dens politiske Hensigter.

Under Finanslovens 1. Behandling vakte Dr. Pingel Opmærksomhed ved den Udtalelse, at snart vilde Folket betragte Ministeriet »som en Regering af syv Forbrydere og Indbrudstyve«. Pingel var i 1884 bleven valgt i Aarhus som Oppositionens Kandidat. Han drog paa Møderne voldsomt til Felts mod Ministeriet og slog paa en væbnet Opstand. I sit »Tilbageblik« siger han: »Jeg i al Fald traadte ind i det politiske Liv med den Overbevisning, at meget alvorlige Tider maaske nærmede sig, og det var ikke alene for at udbrede ren historisk Viden, at jeg i de Dage paa forskellige Steder i Landet skildrede den franske Julirevolution. Jeg vedkender mig, at jeg ved disse Foredrag ønskede at lægge mine Landsmænd paa Sinde, at der ogsaa for dem nærmede sig et Øjeblik, hvor Nødværgeretten maaske burde anvendes«. Det skuffede ham, at i en Tid, hvor der krævedes Handling, »havde man kun et i Beredskab, Ordene, som ogsaa i brede Strømme blev udgydte over Landet«.

Finanslovens Overgang til 2. Behandling nægtedes med 77 Stemmer mod 21. En dramatisk Begivenhed kom til at indvirke paa Begivenhedernes Udvikling. Da Estrup den 21. Oktober om Eftermiddagen kom til sin Bolig, sprang en 19-aarig Typograf Julius Rasmussen frem og affyrede to Revolver-

skud imod ham. Kun den ene Kugle ramte, og den prellede af mod en Knap, saa Estrup forblev uskadt. Det taabelige Attentat misbilligedes naturligvis af alle alvorlige Mænd og af alle Partier. Det vakte dog et voldsomt Røre. Estrup var gjort til Martyr, og han fejredes ved et stort Folketog, og rundt i Landet holdtes Estrup-Fester. Højrebladene rasede mod Venstre og dets Førere. Man veg ikke tilbage for at lægge Ansvaret for Attentatet paa Venstres ledende Mænd. Stemningen var uhyre ophidset, og Estrup handlede, som stod Danmark over for en blodig Revolution.

Attentatet paa Estrup. Tegning til »Illustreret Tidende«.

Den 23. Oktober fik Folketinget Meddelelse om, at Tingets Møder var udsat til den 18. December. Fra Formandspladsen udtalte Berg:»Uagtet vore offentlige Møder ved dette aabne Brev er afbrudte, vilde dette Tings Medlemmer dog ikke kunne skilles uden at den Følelse, som besjæler enhver lovkær Mand i Landet lige over for det begaaede Mordattentat paa Konsejlspræsidenten, finder sit Udtryk. Idet jeg derfor udtaler en dyb Beklagelse og Fordømmelse af den forøvede Forbrydelse, er jeg overbevist om Tingets fulde Tilslutning«. Tingets Medlemmer sluttede sig til denne Udtalelse ved at rejse sig.

Faa Dage efter, den 27. Oktober, fulgte to nye provisoriske Love: om et militært Gendarmerikorps og Udvidelse af Politiet, og den 2. November fulgte et Tillæg til den almindelige borgerlige Straffelov, Presseprovisoriet. Situationen følte s alvorligere end nogensinde. Venstres Rigsdagsmænd holdt et langt og bevæget Partimøde. Berg udtalte, at Skattenægtelse selvfølgelig under de abnorme Forhold maatte anses for lovlig. Spørgsmaalet burde overlades til den lokale Bevægelse. Riffelbevægelsen burde ledes ind under Skytteforeningerne. Grundlovstro Mænd, der kunde blive fritaget for Hvervet som Sognefogder, burde ikke fortsætte. C. Hage var krigerisk stemt. Berg svarede, at han vilde ikke lede en Revolutionskomite. Kampen skulde føres paa Lovens Grund. Bojsen udtalte sig i lignende Retning. Han nærede ikke Tvivl om Sejr paa Lovens Grund.

Sjældent har en Regering gennemført en Foranstaltning, der af Befolkningen mødtes med en saadan Harme som den, der blev Gendarmkorpset til Del. Det motiveredes med, at da det under de stedfindende Forhold kan ventes, at der af de civile Myndigheder vil blive stillet Fordringer om militær Bistand i større Omfang, end Hærens Tarv og Hensynet til de værnepligtiges Uddannelse taaler, fandtes det »paatrængende nødvendigt« at oprette en til at yde saadan Bistand særlig bestemt Afdeling af Hæren. Korpset kom til at bestaa af 460 beredne og uberedne Gendarmer samt 27 Befalingsmænd.

Befolkningen søgte paa alle mulige Maader at drille og forulempe Gendarmerne. De var i indigoblaa Uniformer, hvorfor de hurtigt fik Navnet »Forglemmigej« eller »de lyseblaa«. De stridbare Vendelboer hilste dem med følgende Ord, som Folketingsmand F. Tutein udtalte paa et Møde: »Lad os holde os borte fra disse Folk og fra de Steder, hvor de færdes. Det kan være en betænkelig Sag at give sig i Disput med slige Folk, som bestaar af unge, uerfarne Mennesker«. Hvis en Gendarm viste sig paa et Bal, kunde Pigerne meget vel finde paa at nægte at danse med den forhadte Blaamand. Kom et Par Gendarmer ridende gennem Landsbyen, hilste Drengene dem med et tordnende: Ned med Estrup! medens de efter Udførelsen af denne Heltedaad fo'r ind i en Lade, hvor de saa skjulte sig under Halmen. I et Blad spurgte en Læser, om det var lovligt at tiltale en Gendarm med du. Bladet svarede: Bevares! Sig hellere: Deres Ekscellence! Det er vanskelige Tider, vi lever i. To Drenge stod en Dag og repeterede deres Katekismus sammen. Den ene var lige kommen til Bibelstedet: Tyve og Røvere skulle ikke arve Guds Rige. Og ej heller skulle Gendarmer det, fortsatte den anden, da han saa en Sektion lyseblaa passere forbi. I Togene og paa Beværtningerne blev der tomt om Gendarmerne. Slemt var det, naar en Pige kastede sin Kærlighed paa en Gendarm. Noget saadant maatte ikke ske med en Pige fra et Venstrehjem. Men Amor er lunefuld. Det skete paa Koldingegnen, og da Gendarmen en Dag besøgte Kæresten, blev det Regnvejr. Pigens Fader vilde dog først køre ham til Byen, efter at han havde dækket Uniformen med en Kappe. Gendarmerne var, som N. P. Madsen-Mygdal sagde ved en Lejlighed, tavse Vidner, men gode Prædikanter for, at Landet var uden for Loven.

I Brønderslev kom det paa det store Marked den 6. September 1886 til et formeligt Slag mellem Gendarmerne og en Del Markedsgæster. En beruset Karl slog noget voldsomt om sig og væltede nogle Borde og Bænke i et Telt.

En Gendarm kom og anholdt Karlen. Folk stimlede sammen, og der lød adskillige uvenlige Tilraab. Der kom snart flere Gendarmer til. De trak Sablerne, hvis Klinger var en Alen lange. Herredsfogden kom til og beordrede fornuftigvis Sablerne i Skeden. Højskoleforstander Jørgen Terkelsen, Vraa, tilraadede at lade Gendarmerne forlade Pladsen. Da det ikke skete, styrtede en stor Skare Folk frem. Man væbnede sig med, hvad der var nærmest for Haanden. En Mand, der stod og solgte »Slagvoller«, fik hele Lageret afsat paa et Øjeblik, men han fik ganske vist ingen Betaling. Sergenten kommanderede: Sablen frem, slaa til! Der vankede adskillige brodne Pander i begge Lejre. 7—8 Mand anholdtes straks. En Kommissionsdommer blev snart udnævnt, og mange Mennesker kom i Forhør. En Kraftkarl, der var kendt over hele Vendsyssel for sine Kæmpekræfter, blev spurgt, om han ikke havde været med til at prygle Gendarmerne. »Nej, Hr. Assessor«, svarede han, idet han fremviste sine Kæmpenæver, »var en Gendarm kommet mellem disse to, vilde han ikke være sluppet godt fra det«. Der rejstes Tiltale mod 23 Mand, hvoriblandt var fire tidligere Sognefogder. De 20 dømtes Fængsel paa Vand og Brød, to fik Bøder, og kun i et Tilfælde afvistes Sagen. Svend Høgsbro havde ført Sagen for dem og udtalte under Behandlingen, at Befolkningens Følelse over for Gendarmerne »deroppe er den samme som over for en Hugorm, en ren instinktmæssig Modbydelighed«. Det var sikkert rigtigt. Institutionen var meningsløs. Venstre tænkte ikke paa at lave Revolution. Og for et lovlydigt Folk var det naturligvis en Udæskning at se »de lyseblaa«, der var sat til at være Barnepiger for Venstre. Hvor Gendarmerne holdt sig borte fra Møder og Sammenkomster, skete der ingen Uroligheder, men deres blotte Nærværelse var nok til at sætte Gemytterne i Bevægelse.

Der var naturligvis dem, der syntes, at Venstre skulde have grebet til skarpe Midler i Kampen mod Estrup. Der er saaledes rammende Satire i mange af Billederne fra Provisorietiden i Henrik Pontoppidans Novellesamling »Skyer«. Saaledes i Fortællingen om de krigerske Bønder i Lillelund, der har svoret, at den første Gendarm, der viste sig i deres By, ikke skulde komme helskindet igennem den. Men da Gendarmen viser sig, svinder Heltemodet. Man kan nok tale om »Fortvivlelsens Selvhjælp«, hedder det i Fortællingen om den navnløse i Ilum Bakker, men man nøjes med at sende en Adresse til Kongen. Over for denne Kritik af Venstres Optræden er det vel nok at minde om de mange, der i de Aar vandrede i Fængsel, deriblandt jo ogsaa Digterens Broder Morten Pontoppidan.

I 1886 fulgte som Afslutning paa den provisoriske Lovgivning uden for Finanslov og Tillægsbevillingslov »Straamandsprovisoriet«, der lægger Ansvaret for Indholdet af Dagblade og Ugeblade, hvor Forfatteren ikke er navngiven, paa den eller dem, der virkelig leder Bladets Redaktion. Endelig udstedtes en provisorisk Lov om Forøgelse af Antallet af Assessorer ved Kriminal- og Politiretten, der var overbebyrdet paa Grund af den rigelige Anvendelse af »flyvende« Kommissionsdomstole i politiske Sager.

Under Forhandlingerne i Rigsdagen hævdede Højre vedholdende de to Tings Ligeberettigelse. Hvis de to Ting ikke kunde enes om Finansloven, indtraadte det »tomme Rum«, som Ministeriet maatte udfylde paa eget Ansvar. Folketinget kunde jo anklage Ministeriet for Rigsretten. Nellemann reducerede koldblodigt hele Forfatningskampen til et Søgsmaal, der skulde føres for Rigsretten, og mens Sagen stod paa, maatte man i »ærbødig Tavshed« vente paa Dommen. Rigsrettens Dom skulde stemple Venstres Tilhængere som Oprørere. Thi, skriver han allerede i 1877, den, der bestrider Rigsrettens Dom som det eneste afgørende Ord, »staar principielt paa Oprørets, Selvtægtens Grund og ikke paa Lovens«. Og han taler haanligt om Venstres Optræden: »Bønder og Degne og Folke- og Friskolelærere og andre inkompetente Personer vove paa Veje og Stræder at prædike den provisoriske Finanslovs Grundlovsstridighed som en given Ting«.

Venstre vilde ikke høre Tale om Rigsretten; Flertallet af dennes Landstingsmedlemmer havde paa Forhaand godkendt Regeringens Politik, og de fleste Højesteretsassessorer var udprægede Højremænd. Folketingsparlamentarismen, som Nellemann kaldte »vanvittig«, fandt Venstre fastslaaet i samme Form som i andre europæiske Lande gennem Grundlovens Bestemmelse om Folketingets Ret til først at behandle Finansloven.

Rigsdagen samledes atter den 18. December. Ministeriet forelagde de nye provisoriske Love i Landstinget, hvor Riffelloven i Forvejen var forelagt. Det var Meningen, at de skulde blive i Landstinget, saaledes at Folketinget ikke fik Lejlighed til at forkaste dem. Alberti indbragte straks Lovene i Folketinget, hvor de forkastedes, men atter uden Virkning.

Estrup forelagde i Folketinget Forslag om Bekæmpelse af Arbejdsløsheden ved rentefri Laan til Kommunerne til Udførelse af offentlige Arbejder og om 1,8 Mill. Kr. til ekstraordinære Statsarbejder samt et Grundlovsforslag. Estrups Grundlovsforslag gik ud paa, at i Tilfælde af Uenighed mellem de to Ting

om enkelte Poster paa Finansloven, skulde den straks gaa i Fællesudvalg, hvortil hvert af Tingene ved almindelig Stemmeflerhed skulde vælge ti Medlemmer. Hvis der ikke i Løbet af 48 Timer opnaaedes Enighed, skulde de omstridte Punkter afgøres ved Lodtrækning.

Hertil kom hele to andre Grundlovsforslag. Juel foreslog, at Strid om Finansloven skulde afgøres af den forenede Rigsdag. Klein foreslog til § 25 at føje, at provisoriske Love bortfaldt, naar de 14 Dage efter Rigsdagens Sammentræden ikke var forelagt denne, eller naar de var forkastede af et af Tingene eller ikke ved Samlingens Slutning var vedtaget af begge Ting. I Tilfælde af Uenighed om Finansloven skulde der nedsættes et Fællesudvalg, valgt ved Forholdstalsvalg. Hvert af Tingene kunde derefter kun tiltræde eller forkaste Forslagene, idet der ikke kunde stilles Ændringsforslag. Hvis en Finanslov ikke var vedtaget 1. April, maatte alt gaa efter den gamle Finanslov, men der var ikke Mulighed for Nybevillinger.

Kleins Forslag var Udtryk for de ængstelige Højremænds Forsøg paa at skabe en Forstaaelse om Forfatningen. Forhandlingerne om de tre Forslag varede fra 15.—23. Januar. Inden for Venstre var der Enighed om at afvise Estrups besynderlige »Lotteriforslag«. Derimod ønskede navnlig Hørup og Holstein Kleins Forslag behandlet paa en pæn Maade og sendt i Udvalg.

Berg steg ned fra sit Formandssæde for at føre Hovedslaget mod Estrup. Den 11. Januar havde Højesteret stadfæstet Dommen over ham. Det rygtedes hurtigt, at det var sket med syv Stemmer mod seks. Ministeriet udsatte dog naadigst Afsoningen til efter Grundlovsdebatten. Berg holdt en af sine største og bedste Taler, som han da ogsaa betegnede som sit politiske Testamente.

Han stemplede Estrups Forslag som en Bombe, der skyder gennem hele Grundloven, saa der ikke bliver en eneste reel positiv Bestemmelse tilbage, som har Betydning for Folkefriheden i Danmark. Talen blev holdt med stor Kraft og paahørtes af en lydhør Forsamling.

Estrups og Juels Forslag nægtedes Overgang til 2. Behandling, Kleins henvistes til et Udvalg, der dog blev resultatløst. Under den sidste Dags Debat holdt Berg en stor Tale. Den sidste Tids politiske Strid tog han som et Udtryk for, at Almuen skulde holdes nede som en Slags Pariakaste. Danmarks Historie har han læst noget anderledes end andre. Naar han læste om Livet paa Herregaardsmarkerne i svundne Dage, har han følt med Lidelserne, set Blodstriben ned over Ryggen af de pinte Bønder. Fordi det var min Slægt, mine Forfædre

med, som led. Jeg hører ikke til de indførte Folk, der er komne til Ære og Værdighed for at pine og plage Kærnen i det danske Folk. Det gælder om at komme godt ud af den nuværende politiske Situation, saa at den Sag faar den Ende, den fortjener: Oprejsning for det krænkede Folk og dets Ret. Modstanderne maa være overbevist om, at »der er ingen anden Udgang end at møde os paa Forfatningens Grund. Møder de os der, saa møder de os paa alle Omraader straks som Forhandlingens Mænd, der erkender, at som Forfatningen er, er vi nødt til at slaa af paa vore Fordringer paa begge Sider, og saa vil ethvert grundlovstro Ministerium føre et frugtbart Liv«.

Efter Grundlovsforslagets Fald bebudede Estrup endelig, at han vilde forelægge Finanslovsprovisoriet sammen med Forslag til Finanslov for samme Aar. Det i Folketinget forkastede Finanslovsforslag for 1886—87 fremsattes samtidig i Landstinget. Berg erklærede som Formand denne sidste Forelæggelse for grundlovsstridig.

Søndag Morgen den 24. Januar blev Berg — trods Grundlovens klare Ord i § 57, hvori det hedder, at saa længe Rigsdagen er samlet, kan ingen Rigsdagsmand fængsles uden Tingets Samtykke — indsat i Blegdamsvejens Arrest for at afsone Straffen for Holstebromødet. Det vakte en uhyre Harme, at Folketingets Formand saaledes efter en meningsløs Dom nu ogsaa i Strid med Grundloven fængsledes. Folketinget nedlagde da ogsaa Indsigelse mod det Brud paa Vælgernes og Tingets Ret, som her var sket. Justitsministeren overværede end ikke Folketingets Møde om denne Sag. D. G. Monrad udtalte, at Dommen over Berg havde berørt ham smerteligt, fordi han maatte sige til sig selv: Saadant noget kunde ogsaa godt være hændet dig selv. Folketinget genvalgte Berg til Formand, men Høgsbro, der var 1. Viceformand, maatte fungere, mens Berg sad fængslet.

Den provisoriske Finanslov forkastede Folketinget samme Dag som den var forelagt. Der var endnu nogle Dage tilbage, inden Rigsdagen havde været samlet i to Maaneder. Regeringen greb da til den Udvej at udvirke en kongelig Resolution, hvorved den bemyndigedes til »foreløbig indtil videre at afholde de løbende Statsudgifter«. Den overskar dermed det sidste Baand, hvorved den hidtil gennem Anvendelsen af § 25 formelt havde knyttet sin Finanspolitik til Grundlovens Forskrifter. Folketinget gjorde Indsigelse mod »det ny Forfatningsbrud«.

I Landstinget kom det af Folketinget forkastede Finanslovsforslag for 1886

—87 til Behandling. Tingets 14 Venstremænd protesterede mod Behandling af en i Folketinget forkastet Finanslov, hvorefter de forlod Landstingssalen. Det vakte stor Opmærksomhed, da Tingets ypperste Jurist, Ordføreren for Grundloven af 1849, den tidligere Justits- og Finansminister Krieger gav sin Tilslutning til Venstres Standpunkt: »Grundloven kender kun een Finanslov vedtaget i Følge et Forslag, der er indbragt i Folketinget, og gennem Folketinget naar Landstinget, hvorom saa Tingene enten straks eller senere bliver enige«.

Finanslovsforslaget naaede dog aldrig til 3. Behandling. Den 8. Februar hjemsendtes Rigsdagen, og der udstedtes en ny provisorisk Finanslov for Resten af Finansaaret, hvortil senere kom en provisorisk Finanslov for 1886—87. Paa denne optoges ekstraordinære Bevillinger til Charlottenlund og Kastrup Forter samt til Overrislinger ved Lyngby. Over 7 Mill. Kr. opførtes til ekstraordinære Militærbevillinger. For de Midler, som var indsamlet gennem den frivillige Selvbeskatning, ialt 1,4 Mill. Kr., paabegyndtes i Foraaret 1886 et Fort ved Garderhøj nær Jægersborg. Rigsdagssamlingen havde været gold. Af 41 Lovforslag, der var indbragt af Ministre og Rigsdagsmænd, blev kun et til Lov. De provisoriske Tilstande blev mere og mere konstante. Dybt beskæmmet derover udtalte Monrad i en af sine sidste Rigsdagstaler i 1886: »Paa den, der for 46 Aar siden begyndte at arbejde for den konstitutionelle Frihed, kan det ikke andet end gøre et dybt og smerteligt Indtryk at se den nuværende Tingenes Tilstand. Jeg tilstaar, at jeg priser dem som lykkelige, hvis Øjne er lukkede, inden de saa den Ødelæggelse, der er kommen over vor Frihed«.

Berg taalte desværre ikke Fængselsopholdet. Lægen konstaterede en begyndende Sukkersyge. Det blev betydet Berg, at en Ansøgning om Benaadning helt sikkert vilde blive imødekommet. Berg afslog, men da man stadig talte med ham derom, overlod han Afgørelsen til Hustruen. Fru Maren Berg svarede djærvt: »Nej, om jeg saa skal faa Berg derfra som død, saa lad det i Guds Navn ske«. Under Fængselsopholdet oprandt Maren og C. Bergs Sølvbryllupsfest. En Deputation overbragte Parret en Gave paa 45,000 Kr. i Guld, indsamlet over hele Landet, og der var ikke mindre end 80,000 Bidragydere.

Venstres Fællesbestyrelse overrakte Berg en smuk Adresse, en mægtig Stabel Telegrammer indløb, deriblandt et fra 65 norske Stortingsmænd. Om Aftenen holdtes en smuk Fest for Fru Berg og Børnene. Rundt omkring i

Landet festede Venstre paa den Dag og hyldede Berg som Partiets Fører og utrættelige Talsmand.

Lørdag den 24. Juli blev han løsladt. Store Skarer hyldede ham ved Løsladelsen. Inden for den liberale Vælgerforening drøftede man Planer om en storstilet Demonstration i den Anledning. Neergaard var navnlig stemt derfor. Det vedtoges at holde Festen i Dyrehaven, men Estrup nægtede at give Tilladelse dertil. Paa Forslag af Neergaard vedtoges det at drage i et stort Dampskibstog til Landskrona og holde Festen der. 13 af det forenede Dampskibsselskabs Skibe blev lejet. Billetsalget gik glimrende, de socialdemokratiske Foreninger solgte saaledes over 1000 Billetter. Aftale var truffet med Restauratør, og alt syntes i den skønneste Orden. Da bragte Landskronabladene Rygter om, at Mødet vilde blive forbudt. Neergaard og Høgsbro rejste der over for at tale med Byens Borgmester, Friherre Åkerhjelm. Der var intet at stille op. Forbudet stammede fra Landshøvdingen i Malmö, Grev Wachtmeister. »Herrernes« Landgang vilde blive hindret af Politi og eventuelt ved Militærmagt. Den danske Regering maa sikkert under en eller anden Form have givet Anledning til Forbudet.

I sidste Øjeblik henlagdes Festen til Marienlyst ved Helsingør. Søndag Morgen afgik Flaaden med 8000 Deltagere. Tusinder af Københavnere havde taget Opstilling ved Kvæsthusbroen, og de hilste Berg med mægtige Hurraraab. Helsingør var festligt flagsmykket i Anledning af Isteddagen. Men saa snart Venstreflaaden nærmede sig Havnen, gled Flagene ned, den gamle Højreby skulde ikke flage for Venstres Fører.

Mødet samlede ca. 15,000 Deltagere. Neergaard og Høgsbro priste i varme Ord Berg for hans Kampmod og Taalmod. P. Knudsen bragte en Hilsen fra Arbejderne. Den svenske Redaktør Berg hilste fra det liberale Sverige. Berg holdt en stemningsfuld Tale. »Vi har kun en Fordring«, sagde han, »Grundloven holdt med en Regering paa Fremskridtes Vej«. Han meldte sig tilbage som »en tro Soldat« i det danske Demokratis Rækker.

Den følgende Søndag hyldedes Berg ved et mægtigt Møde i Kolding, der havde samlet op mod 30,000 Deltagere. En Del Gendarmer skulde vaage over Ro og Orden. Politimester Schjørring lod dem fornuftigvis være i Karantæne paa Koldinghus. Mødet forløb da ogsaa paa den smukkeste Maade.

Mange store og bevægede Møder holdtes i Sommeren 1886. Særlig Opmærksomhed vakte et Møde i Hansted Skov ved Horsens, hvor Studentersamfundet

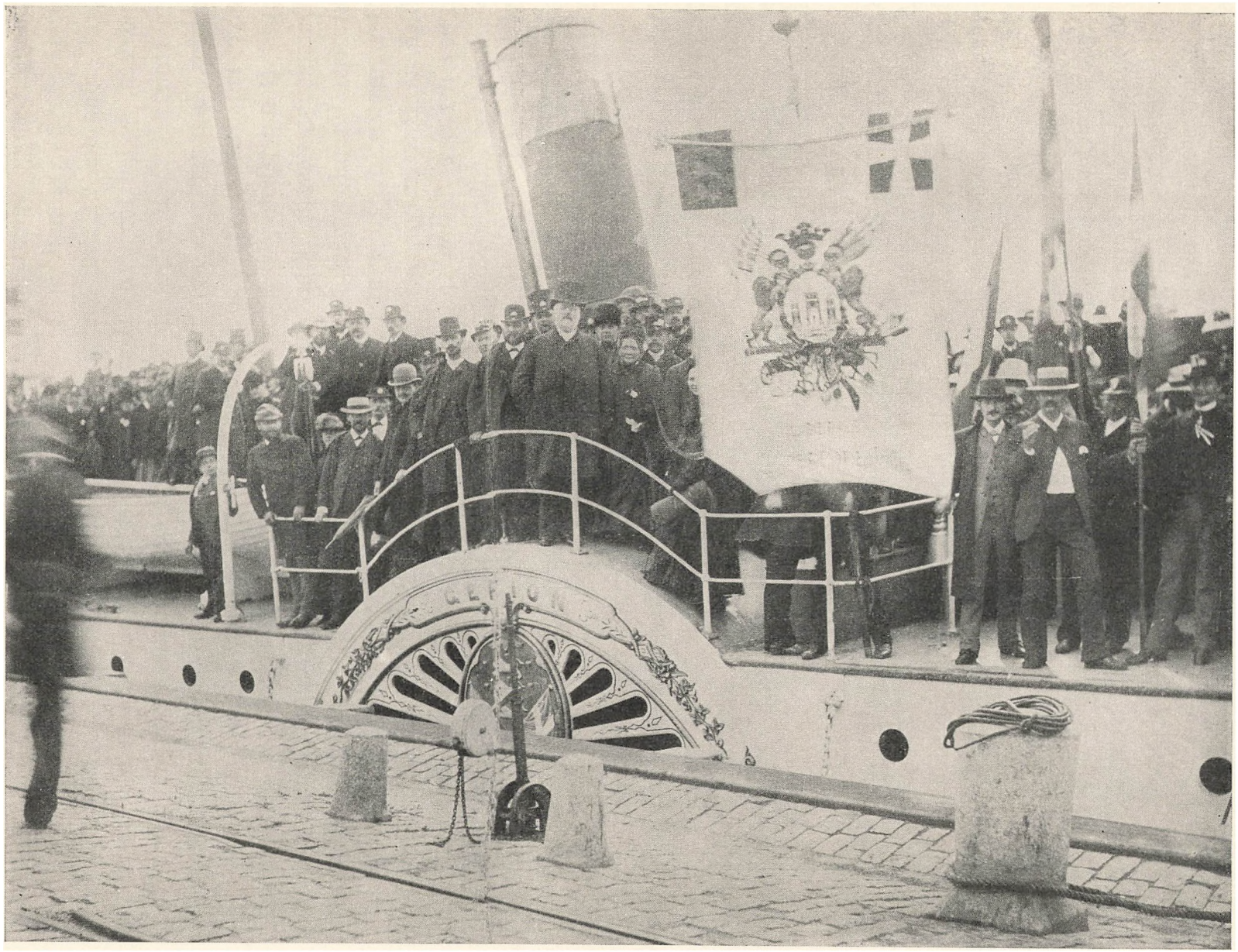

Udflugten til Helsingør 25. Juli 1886.

mødtes med Egnens Venstre. Georg Brandes sagde her, at Studenterne og Bønderne havde fundet hinanden og fuldtud forstod hinanden. Han betegnede sin Vært, Jens Kjær fra Vrønding, som sin »Overmand i Sundhed og Ligemand i Dannelse«.

Sommeren 1886 naaede man Højdepunktet i den Bevægelse, Provisoriet vakte. Iveren slappedes efterhaanden hos en stor Del af Venstre, da alle Angreb paa Regeringen syntes at forblive virkningsløse. Man begyndte at spejde efter nye taktiske Veje i Kampen mod Estrup. »Herre, hvad skal Enden blive!« klagede Fru Heiberg i et Brev til Krieger, da hun havde læst om de mægtige Venstremøder med Berg som Taler. Over Vælgerne havde han sin gamle Magt, men under hans Fængselsophold var stærke Kræfter i Partiet i Bevægelse for at slaa ind paa en ny Politik over for Estrup, der stod stærkere indenfor sit Parti end nogensinde.

FORHANDLINGSPOLITIKEN INDLEDES

I Sommeren 1886 var der ved Forhandlinger indenfor Venstres Fællesbestyrelse uden om Berg, der sad fængslet, bleven forberedt et betydningsfuldt Omslag i Partiets Taktik. Protestpolitiken havde vist sig virkningsløs, hvorfor man nu maatte gaa over til en mere positiv Forhandlingspolitik som den, der var bleven nedstemt Aaret før. Bojsen, Holstein og Hørup var navnlig virksomme for at fremkalde den ændrede Taktik. Hen paa Sommeren rejste Bojsen til Bogø for at indvi Berg i Planerne og faa hans Tilslutning. Berg var dog meget forbeholden og lagde ikke Skjul paa, at han saa med Mistillid paa de andre Føreres Arbejde, der nok tog Sigte paa »at slaa ham ud af Spillet«. De provisoriske Love skulde indbringes privat og forkastes, men Finansloven burde gaa til 2. Behandling. Regeringen blev derved tvunget til at holde Rigsdagen inde, og man skulde opstille saglige Reformkrav.

Holstein udtalte paa et Møde i Hjørring i September, at Protestpolitiken betød: »korte Rigsdagssamlinger og lange Provisorier, saa tager Regeringen de Penge, den vil, befæster København, som den vil, tager Pengene fra Venstres Højskoler, Venstres Skytteforeninger og lægger dem til Højres, til Livjægerne og Gendarmerne. Men vi holder det vel ud«. Som en anden Udvej nævner han en positiv Angrebspolitik, hvor man stiller sine »Forligsvilkaar«. Nogle Dage senere nævnte han ved et Casinomøde disse Vilkaar: Regeringen

anerkender Folketingets Nejret, Oppositionen anerkender Kongens frie Valg af Ministre, en Reformpolitik føres, den provisoriske Politik desavoueres, de provisoriske Foranstaltninger afskaffes, Finanslovsforslaget gøres til Genstand for en virkelig Forhandling, om end uden Forventning om, at den kunde føre til Enighed mellem Tingene. Estrups Ministerium kan intet Forlig slutte, hedder det i Talen, det kan jo intet — ikke engang gaa sin Vej — uden sine Venners Tilladelse. Det kan kun èt: adlyde. »Imod Ministeriets provisoriske Uorden sætter vi forfatningsmæssig Orden, og imod Regeringens lovløse, finansielt og politisk ødelæggende Forsvarspolitik stiller vi op en produktiv Politik paa alle Omraader«. Berg stillede sig meget forbeholdent over for den nye Taktik. »Ingen Forhandling, der styrker, ingen Bevilling, der nærer det provisoriske Uvæsen«, faldt hans Ord.

Ved Efteraarets Landstingsvalg erobrede Venstre to Mandater. N. J. Termansen, der var Tilhænger af Fæstningen, gled ud og erstattedes med Højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov, som Venstre satte ind. Monrad traadte ud af Folketinget og afløstes af Henning Jensen.

Ved Rigsdagssamlingens Begyndelse foreslog Berg at samle de to Venstregrupper til et Parti: »Rigsdagens og Folketingets Venstre«. Forslaget gennemførtes, men først ved langvarige og vanskelige Forhandlinger. Berg bestyrkedes herunder i den Mistillid, han nærede til Holstein og Hørup, som aabenbart søgte at undergrave hans Indflydelse. Ved Sommerens Møder var han blevet tiljublet af Vælgerne, men han gjorde nu den smertelige Opdagelse, at han var længere fra at være det »Enhedsmærke« for Venstre, som han ved Møderne havde udtrykt Haab om at blive, end han nogensinde havde været. Han nægtede derfor at indtræde i Bestyrelsen. Omsider gik han ind derpaa, men med det Forbehold, at han foreløbig ikke vilde deltage i dens Møder. Høgsbro blev saa foreløbig »Forhandlingsleder«. Derimod modtog Berg atter Valget som Folketingets Formand.

Forligspolitiken indledes nu, da en helt ny Taktik var bleven nødvendig, efter at Visnepolitikens lange Tordenskrald var endt uden Lynnedslag, som Pingel udtrykte sig. Venstre vedtog, at Finanslovsforslaget 1887—88 skulde »fremmes gennem alle Stadier, med mindre Partiet senere bestemmer anderledes«. De provisoriske Love forkastedes, men der optoges efter Partimødets Beslutning Forhandling om Finansloven. Regeringens Forslag om Konvertering af 155 Mill. Kr. af Statsgælden vedtoges med Tilslutning fra alle Partier.

I Landstinget kom det til et hæftigt Sammenstød mellem Ludvig Schrøder og Nellemann under en Forhandling om Presseprovisoriet. Schrøder talte paa Oppositionens Vegne og karakteriserede Loven som et Hastværksarbejde. Navnlig vendte han sig mod Lovens vage og ubestemte Affattelse, som gjorde, at man ikke mere vidste, hvad man turde sige, og hvad ikke. Loven var blevet »et knusende Slag i Ansigtet paa den Frihed, som alle Nutidsfolk erkender for en af de mest umistelige: Ytringsfriheden i Tale og Skrift«. Nellemann og Matzen imødegik paa en meget grovkornet og kynisk Maade Schrøder. Det betog i den Grad Schrøder Lysten til at være Politiker, at han allerede i 1890 trak sig ud af det politiske Liv.

I Begyndelsen af Januar afgav Finansudvalget Betænkning. De nye ekstraordinære Bevillinger til Militæret, derunder alt vedrørende Fæstningen, var strøget, hvorved der fremkom en Forskel paa 9½ Mill. Kr. mellem, hvad Regeringen fastholdt Kravet om, og hvad Folketinget vilde bevilge. Folketinget opløstes da den 8. Januar med den Begrundelse, at der intet Haab var om Enighed angaaende Finansloven. Valgperioden udløb om Sommeren, men Estrup fandt Lejligheden gunstigere nu. Højre stod enigt og samlet, og et Vintervalg vilde svække Venstre, da mange af dets Vælgere havde svært ved at komme til Valgstederne paa den Aarstid.

Valget den 28. Januar 1887 styrkede Regeringen. Højre gik frem fra 57,000 Stemmer til 87,000 og fik nu 27 mod før 19 Mandater. I København erobrede Partiet fire af de i 1884 tabte Kredse. Oppositionen gik ned fra 83 til 75, men havde en Stemmefremgang fra 121,000 til 142,000. Den eneste Kreds, Venstre tog fra Højre, var Nakskov, hvor N. Neergaard efter en dygtigt ført Valgkamp slog Ingeniør Hammerich.

Estrup stod tilsyneladende stærkt. Partiets Hovedstyrke bøjede sig ubetinget for ham. Krieger, Andræ og Ussing tog vel Forbehold over for enkelte Punkter, men Partiet i Landstinget ignorerede dem ganske, hvad der navnlig viste sig, da det satte Krieger ud ved Valget af Rigsretsmedlemmer. Valget styrkede Forhandlingsviljen hos Venstre, og i Resten af Samlingen gik en Del saglige Lovforslag igennem. Om Finansloven syntes der derimod ikke at kunne opnaas Enighed. Man forsøgte da gennem private Forhandlinger at naa et Resultat. Holstein mødtes med General Tvermoes, der var en af Højres betydende Mænd. Paa deres Foranledning mødtes Hørup og Bojsen nogle Gange med Estrup og Nellemann. Forhandlingerne strandede dog paa Spørgsmaalet

om Fæstningsbevillingerne. Bojsen gav først Berg og siden hele Partiet Meddelelse om, hvad der var foregaaet. Berg blev ubehagelig berørt over, at Bojsen havde deltaget i disse Forhandlinger. Han blev saa forbitret over disse hemmelige Forhandlinger, at han kaldte sammen til et Partimøde, og skønt det var paa en af Samlingens sidste Dage, meddelte han, at han straks vilde nedlægge Formandspladsen i Tinget og for Partiet. Rigsdagen hjemsendtes 1. April. Der udstedtes samme Dag en provisorisk Finanslov med det af Landstinget vedtagne Indhold, derunder ogsaa Fæstningsbevillingerne. I et Partimøde ved Samlingens Slutning genvalgtes Berg til Bestyrelsen for Venstre og blev dens Formand. Han vilde dog ikke møde, da han hverken følte Trang eller Forpligtelse til at deltage i nogen politisk Forhandling med Forligstilhængerne.

Venstre stod atter over for en Deling. Berg stod foreløbig ret ene. »Morgenbladet« gik over til Forligstilhængerne. Redaktør Korsgaard oprettede derefter det lille »Aftenbladet«, som støttede Bergs Politik. Den Bergske Presse havde vundet en ret betydelig Udbredelse og støttede naturligvis hans Politik. Paa Møderne var han stadig den Fører, Vælgerne helst hørte. Hans klare Standpunkt: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten!« tiltrak umiddelbart. Af en Tale i Kolding 12. Juni fremgaar det, at det har gjort ham ondt at se Bojsen i den modsatte Lejr. Der er blandt Forligstilhængerne særlig et Navn, om hvis Kærlighed til den danske Almue jeg aldrig har tvivlet, og hvis Syn paa Udviklingen jeg i mange Maader deler, siger han om Bojsen. Hørup haanede Berg i unødigt skarpe Ord: »Forskellen mellem en virkelig Politiker og en ordinær Rumlepotte maa vel søges deri, at den første har en bestemt politisk Hensigt«, skrev han, »men hvilket politisk Formaal vil Hr. Berg opnaa?« Paa 6. Juli-Dagen talte Berg i Esbjerg, hvor han mindede om General Rye's Ord til sine Soldater: »I Dag maa ingen vige! Gid det maa være alle frisindede Mænds Løsen, saa længe Estrup sidder. Da vinder den danske Menigmand sit Adelsbrev tilbage. Det ske!« Højre ventede, at Venstre nu vilde give efter. Riffelloven ophævedes som overflødig. Berg ønskede sammenkaldt til et Landsmøde, der kunde tage Stilling til den nye Politik, som han mente de fleste Venstrevælgere vilde tage Afstand fra. Partibestyrelsen nægtede dog at gaa med dertil. Paa Møderne Landet over vandt Berg da ogsaa stor Tilslutning. N. J. Larsen fortæller om et jydsk Møde, hvor han og Hørup syntes, de »havde gjort det rigtig godt« og mente at have Forsamlingen med sig, men saa klatrede en robust Bager ved Mødets Slutning op paa Tribunen og foreslog at sende

et Telegram til Berg med Tak og Tilslutning. Forslaget vedtoges, hvad der jo ikke var Talernes Mening med Mødet.

Estrup forelagde det Aar ikke alene Finansloven for 1888—89, men ogsaa den provisoriske Finanslov. Den sidste forkastede Venstre, hvad der medførte Rigsdagens Hjemsendelse i to Maaneder og Udstedelsen af et nyt Provisorium for Finansaaret 1887—88. Paa Finanslovsforslaget var der ingen Fæstningsbevillinger. Men omtrent samtidig fremsattes et særligt Forslag om 31,7 Mill. Kr. til Landbefæstningen og 15 Mill. til et Søfort.

Under Finanslovsbehandlingen sagde Holstein: »Det er altsaa ikke Forlig, vi tror at kunne opnaa; det stræber vi ikke efter, og det gør vi os ingen Illusioner om, men det vi stræber efter, er ordnede Tilstande, det er en Tilstand, hvor Loven igen hersker, og Vilkaarligheden hører op, hvor Loven binder Regeringen, lige saa vel som den binder os andre«. Berg var i Venstres Bestyrelse bleven erstattet med Thorup. Han skilte sig nu sammen med otte trofaste Tilhængere ud fra Partiet og dannede »det rene Venstre«. Fra da af udgør Bergianerne et Parti. Selvom de foreløbig blev staaende inden for den fælles Partiramme, dannede de faktisk et selvstændigt Parti, stort nok til at sikre Berg Plads i Finansudvalget og andre vigtige Udvalg. Redaktør Enevold Sørensen, Seminarieforstander Tang og Overretsprokurator Leth var de kendteste Mænd i Gruppen. Trods et vaklende Helbred udførte Berg i disse Aar et enestaaende Arbejde. Stærke og voldsomme kunde hans Ord falde mod den nye Taktik. Estrup kaldte han »Folketingets Fører« under den nye Politik.

Baade sagligt og politisk var Aarets vigtigste Spørgsmaal »Smørkrigen«. Fabrikationen af Kunstsmør var 1883 indført her i Landet af Otto Mønsted. Landmændene begyndte nu at frygte for dets Virkninger dels paa Udførselen af Smør og dels paa det danske Smørmarked. 1885 var det ved Lov paabudt, at Kunstsmørret skulde mærkes »Margarine«. 1887 rejstes Kravet om »rent Land«, d. v. s. Forbud mod Fabrikation og Ind- og Udførsel af Kunstsmør. Der gik snart Politik i Sagen. Bevægelsen mod Kunstsmørret aabnede Udsigt til at dele Partierne efter nye Linjer, Hørup og Holstein greb den. Det var en ny Oktoberforeningstanke, et Forbund mellem smaa og store Bønder paa økonomisk Grundlag. Nogle fortrolige Samtaler mellem Hørup, Jens Busk og nogle af Landstingets Godsejere, navnlig Lensgreverne Frijs og Ahlefeldt-Laurvigen førte til Dannelsen af et stort Fond til Agitation for »det rene Land« ved Udsendelse af Talere af Højre og Venstre til »Smørmøder« i alle Landets

Egne. Der stiftedes en særlig Organisation, »Bondesamfundet«, hvis ledende Mænd var den glimrende politiske Skribent og Agitator Redaktør Vilh. Lassen, »Aarhus Amtstidende«, og Gaardejer Chr. Leth-Espensen, Viby. Befolkningen deltes om denne Sag efter Grupper og Retninger, skriver Hørup, som rækker længere end til Smør og Tælle, og som hverken for første eller sidste Gang har taget Fart i dette Lands Politik. For Hørup var det ihvert Fald »ikke saa meget Smørret som Finansloven, det gjaldt«. Der tilsigtedes et storpolitisk Maal. Hørup vilde gøre et dristigt Forsøg paa at slaa de Moderates Forligsbestræbelser til Jorden for selv at naa frem til Forlig. Bojsen var som Berg afgjort Modstander af Bevægelsen for »det rene Land« og beklagede, om det nu skulde blæse op til en Kamp »mellem Landbrug og Demokrati«. Men mange af Bojsens Mænd var Tilhængere, og blandt Landstingets Godsejere var flere trætte af Estrup-Matzens Politik. Her mente Hørup da at øjne en Mulighed for at slaa en Revne baade i Højre og i Bojsens Tilhængere. I Margarineudvalget valgtes Bojsen til Formand og Ordfører. Da der ikke skete noget Frafald blandt Bojsens Meningsfæller, lod Hørup Forbudspolitiken falde, men bebudede til Gengæld en Udryddelseskrig ved næste Valg mod Margarinevennerne. N. J. Larsen protesterede mod dette Forsøg paa at rejse en Kamp mellem de besiddende paa Landet og Husmænd og Arbejdere. »Det er ikke dansk Bondepolitik, men det er det helt modsatte. Saa vidt jeg kender vort Lands Historie, har al dansk Bondepolitik udmærket sig derved, at den ikke har brudt, men netop lagt Vægt paa Sammenholdet mellem Gaardmænd og de mindre nedefter, Husmænd og Landarbejdere«. Bojsen fik Flertallet af Venstre med sig. I Fællesudvalget sluttede han og Indenrigsminister Ingerslev et Forlig, der fastsatte Farve- og Blandingsforhold og gav Ministeriet Ret til at udstede Udførselsforbud. Dermed var Hørups Forsøg paa at gøre Smørsagen politisk mislykket.

FRA DET BRISTEDE »PAASKEFORLIG« TIL C. BERGS DØD

Det var i de sidste Dage af Marts, der forhandledes om Kunstsmørret. I de samme Dage forhandledes om Finansloven. Man stod over for et Festernes Aar: Christian IX blev 70 Aar den 8. April og havde 25 Aars Regeringsjubilæum den 15. November. Den 20. Juni var det Stavnsbaandsløsningens Hundredaarsfest, og endvidere skulde der være en stor Udstilling i København. Det

stemte alt sammen Sindene til Fred og Forsoning inden for en Fløj af begge Partier. Folketinget havde paa Finansloven strøget 5 Mill. Kr., deraf 3½ til Militærbevillinger, 1 til Gendarmerne; Fæstningsbevillinger var der jo ikke paa Forslaget. I Fællesudvalget saa det ikke ud til, at der var Mulighed for Overenskomst, men Vinteren igennem havde Hørups Fløj haft nær Føling med nogle af Landstingets Godsejere, og i de sidste Martsdage gik Samtalerne livligt i Vinduesfordybningerne. Den gamle Dr. Geert Winther, der ikke længere var Medlem af Tinget, dukkede op og tilskyndede sine Venner til Forhandling. En af de moderateste Venstremænd Villads Holm gik da til Estrup, som henviste ham til Landstingets Højre. Forhandlingerne kom i Stand og foregik hos Grev Moltke-Lystrup, og det var her fra det siden stærkt benyttede Slagord om »Jens Busk i Grevens Lænestol« stammede. Man begyndte Samtalerne Skærtorsdag. Fra Venstre deltog de to Moderate Villads Holm og J. A. Thorup samt den Hørup nærstaaende Jens Busk. Landstingshøjre var repræsenteret af Grev Moltke-Lystrup, Grev Mogens Frijs og Kammerherre Skeel.

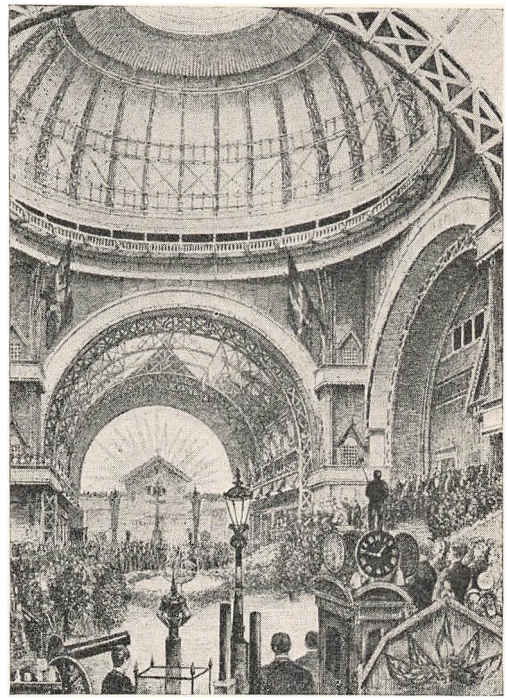

Fra den store Udstilling i København i 1888.

Højre forlangte 8 Mill. Kr., som skulde stilles til Ministeriets Raadighed, for paa dets Ansvar at anvendes til Neutralitetens Beskyttelse under den optrækkende Konflikt mellem England og Tyskland, det vil i Virkeligheden sige til Afslutning af Feltbefæstningsanlæggene, hvilket vil sige til Anlæg af den Vestenceinte, som var opført paa Ministeriets Befæstningsforslag. De tre Venstremænd vovede sig temmelig langt ud i Forhandlingerne. Den 31. Marts var man naaet saa vidt, at Venstreførerne maatte træde til. Bojsen og Holstein blev kaldt op i Landstingets Ministerværelse til en Forhandling med Estrup, Nellemann, Scavenius og Grev Moltke. Finanslovsforslaget var paa denne Dag, Paaskelørdag, sat paa Dagsordenen til »eneste Behandling«, men paa Regeringens Foranledning blev det taget af Dagsordenen, hvad der kun kunde opfattes som et Udtryk for, at Ministeriet nærede nogen Forventning

om at naa et Resultat. Regeringens Forligstilbud fik følgende Indhold: Bevillingerne til de provisoriske Love skulde udgaa af Finansloven og Lovene overgives Folketinget til fri Forhandling, mod at der paa Tillægsbevillingsloven bevilgedes et Beløb til Afvikling af Gendarm- og Assessorprovisorierne. De 8 Mill. Kr. til Befæstningsanlæggene fastholdtes, men saa skulde der ikke gøres mere ved Københavns Befæstning uden efter Overenskomst med begge Rigsdagens Ting. Det foreliggende Befæstningsforslag skulde standses ved en Erklæring om, at »Sagen kun kunde løses gennem Overenskomst med alle Faktorer.«

Om Aftenen den 31. Marts forelagde Holstein i Venstres Partimøde Regeringens Tilbud, og det synes, som han var stemt for det. Høgsbro gik imod det, Bojsen ligesaa. Der var dog en Del, som var stemt for at fortsætte Forhandlingerne med Regeringen. Man vilde dog først høre Bestyrelsens Mening. Paaskedags Formiddag samledes Venstres Fællesbestyrelse. Bojsen stillede følgende Forslag: »Da man maa opfatte det foreliggende Tilbud om en mulig Gennemførelse af Finansloven som betinget af den samtidige Afgørelse af et andet stort Stridspunkt, der kræver sin selvstændige Drøftelse, ser man allerede af den Grund ikke, at der paa det foreliggende Grundlag kan opnaas noget Resultat.« Bojsen, Høgsbro, Harald Holm og N. J. Larsen stemte for Forslaget, mens Tauber og Thorup, der vilde fortsætte Forhandlingerne, stemte imod. Jens Busk var Dagen før gledet ud af Bestyrelsen. Hørup, Holstein og Rs. Claussen stemte ikke. Efter en længere Forhandling gik Hørup dog med til Bojsens Forslag. »Den paafølgende Forhandling i Partiet blev en af de mest bevægede, jeg i mit politiske Liv kan mindes«, skriver Neergaard i sine Erindringer. Tauber og Tutein stillede Kontraforslag. Holstein, Bluhme, Villads Holm, Thorup, Søren Kjær og Falkenstjerne vilde fortsætte Forhandlingerne. Hørup var i og for sig enig med dem, men fandt det umuligt naar baade Bojsen og Høgsbro var Modstandere. Berg vilde ikke blande sig i »de Forligssøgendes Stridigheder«, men han vilde bekæmpe ethvert Forligsforslag i Rigsdagen. Efter en lang og bevæget Debat vedtoges Bojsens Forslag med 26 Stemmer mod 18, medens 20, deriblandt Bergianerne, Holstein, Bajer, Neergaard og Henning Jensen afholdt sig fra at stemme. Jens Busk og ni andre var fraværende. Dermed var »Paaskeforliget« bristet. Og Forhandlingerne efterlod unægtelig Venstre i splittet og usikker Tilstand. Dog gik den lille Gruppe af Bergianere styrket ud til et Møde med Vælgerne paa Somme-